

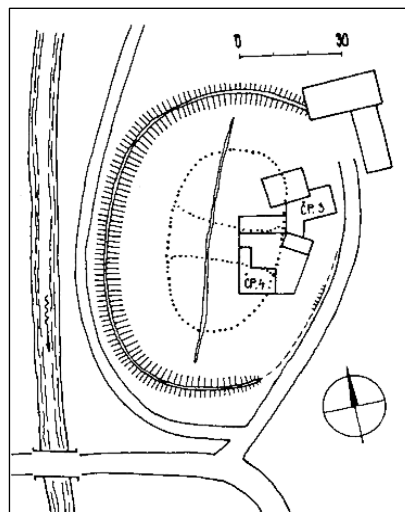
2. Jednotlivé tvrže na Třebíčsku

2.1. TVRZ V BAČKOVICÍCH

Tvrz stávala přímo ve vsi Bačkovice, která se nachází 6 km jihovýchodně od Jemnice. Její přesné místo určeno ale není. Ves leží v údolí lemovaném z východu i západu vyvýšeným terénem, který se k výstavbě tvrže přímo nabízí. Tvrz je doložena pouze písemnými prameny, protože zcela bez jakýchkoli terénních stop zmizela. Tvrziště se s největší pravděpodobností nacházelo na břehu řeky Želetavky na severním konci obce, hned u mostu.¹⁹¹ Archeologický výzkum chybí a ani terénní pozůstatky nejsou prokazatelné.

Terénní situace:

Na severním okraji obce je nad říčkou viditelná téměř polovina rozměrného valu, který je v průměru 2 m vysoký, ale k severu mírně klesá. Další terénní pozůstatky nejsou zřetelné, protože druhá část valu zanikla v nové bytové zástavbě. Oválný půdorys valu se předpokládá s rozměry 90 x 67 m. Těmto rozměrům by nejlépe odpovídala tvrz s dvojdílným jádrem. Také šířka příkopů byla odhadovaná na 20 m, což by vypovídalo o sídle s nadměrnou velikostí. Nic z těchto hypotéz však

Obr.16: Pravděpodobná situace dvojdílného tvrziště

není prokazatelné. Plaček dokonce na základě několika odvodňovacích stružek upozorňuje, že by se mohlo jednat o pozůstatky hráze zaniklého rybníka, ale tato teorie se pokládá za dost nepravděpodobnou. Okraj valu je totiž jen o několik metrů vyšší, než je hladina říčky. Dokonce ani

¹⁹¹ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 88-89.

na starších mapách 19. století není žádný rybník zakreslen. Potvrzení jeho teorie nepřímo nabízí letecký pohled na lokalitu, která opravdu vypadá jako rybník. Také předpokládaný val je příliš pravidelný a nezvykle tvarovaný a naprostá absence jádra potvrzuje Plačkovu verzi. Je možné, že zarovnání terénu vzniklo kvůli novodobé zástavbě, bez detailního archeologického výzkumu ale zatím nelze nic prokázat.¹⁹²

Obr.17: Letecký pohled na lokalitu Bačkovice

Historie:

Ves Bačkovice patřila v roce 1294 Oldřichovi z Hradce, ale další zpráva o ní je až z roku 1385, kdy ji od Smila z Police odkoupil Bohuš z Lubnice. Ten se podle záznamu v zemských deskách v roce 1389 po Bačkovicích psal. Tvrz postavil asi až Adam z Lovčovic, který ves odkoupil roku 1415 po smrti Bohuše. Od roku 1437 se totiž po Bačkovicích psal a téhož roku ke svému panství připojil také blízkou ves Polici. Na tvrzi v Bačkovicích nikdo z jeho rodiny ani potomků nesídlil, dali raději přednost pohodlnějšímu bydlení v Polici. Jeden z jeho potomků, Anna, provdaná za Viléma Kunu z Kunštátu, zapsala v roce 1528 tvrz jako

¹⁹² PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 88-89.; <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=3856>>. poslední aktualizace 23.1. 2006. [cit. 2007-7-22].

pustou. Ten samý rok odkoupil pustou tvrz Jan z Tavíkovíc. Za česko-uherských válek byla tvrz zcela zničena a majitel Hynek z Bačkovic ji již neobnovil a natrvalo se přestěhoval na Polici. Terénní pozůstatky jsou minimální.¹⁹³

V nejnovější literatuře je uvedeno, že na základě prověřených informací z terénních průzkumů v Bačkovicích se tvrz mohla nacházet jinde, než se původně předpokládalo. S konečným závěrem je nutno vyčkat na archeologické ověření přímo v terénu.¹⁹⁴

Vybraná literatura:

PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 88-89.

Týž: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí: dodatky. Praha 2007, s. 9.

Dostupné prameny:

ZDB, II., s. 195, č. 13.

¹⁹³ NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 66.; PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 88-89.; ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: c. d., s. 29.

¹⁹⁴ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí: dodatky. Praha 2007, s. 9.

2.2. TVRZ V BRANSOUZÍCH

Tvrz v Bransouzích se nacházela na levém břehu řeky Jihlavy při okraji stejnojmenné vsi. Stála na zhruba 20 m vysokém skalním převisu a dodnes jsou na pahorku zachovány zřetelné části okružního valu s příkopem a částmi zdiva.¹⁹⁵ Tvrziště je tak hustě zarostlé šípkovými keři a vysokou trávou, že pozůstatky zdiva nejsou téměř viditelné (příloha 5, 6). Tvrz je však často v závislosti na své poloze na vyvýšené ostrožně uváděna jako hrádek.

Terénní situace:

Terénní pozůstatky na odlesněné klesající ostrožně nad řekou jsou na základě dobře dochovaného opevněného sídla interpretovány M. Plačkem jako jednodílný hrádek. Obytná plocha s kruhovým půdorysem o průměru 25 m je obklopena příkopem širokým 12 až 17 m. Na severní a především na západní straně klesá ostrožna prudce dolů, čemuž se přizpůsobuje i příkop. Ten je na šíjové straně hluboký až 4,5 m. Příkop je vymezen kamenitým valem, který na příkrém skalnatém srázu samozřejmě také chybí. V podstatě tak příkop s valem neobklopuje obytnou plochu ze všech stran. Přístupová strana ke tvrzi je z východu.¹⁹⁶

O zástavbě v rámci tvrze mnoho nevíme, protože povrch není dostatečně prozkoumán a kromě zbytků zdiva v centrální poloze se jiné bližší indicie nenašly. Lze jen předpokládat, že tvrz byla z větší části kamenná a čítala několik objektů větších rozměrů.¹⁹⁷

¹⁹⁵ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 45.; <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=1805>>. poslední aktualizace 26. 11. 2003. [cit. 2007-8-18].; NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 82.

¹⁹⁶ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 124-125.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 124-125.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=232&pg=3>>. poslední aktualizace 21. 6. 2007. [cit. 2007-7-18].

Historie:

Ves Bransouze byla dříve známá spíše pod názvem Bransudy, v písemných pramenech je připomínána jen jako součást přibyslavského panství v roce 1224. Později byla darována nově vzniklému tišnovskému klášteru, ale brzy se navrátila do vlastnictví místní šlechty. Jednalo se především o vladycký rod z Heraltic, kterému ves patřila někdy v polovině 14. století. Roku 1373 byla prodána Pešíkovi z Budíškovice a Rudolce. V té době mohlo dojít k výstavbě tvrze, protože již počátkem 15. století se po ní psal vladycký rod z Bransud. Jako první je v roce 1412 uváděn Dětrich a Zikmund z Bransud, kteří měli co dočinění i se stížným listem do Kostnice. Po husitských válkách se prameny zmiňují o Michalu Seleti a v letech 1459 až 1469 se připomíná Jan Sele. Další dědicové na tvrzi pravděpodobně již nesídlili a je možné, že opevněné sídlo zaniklo někdy během česko-uherských válek. Tvrz nebyla obnovena a po roce 1505, kdy byla ves Bransouze připojena k brtnickému panství, by už stejně neměla význam.¹⁹⁸

Vybraná literatura:

HOSÁK, L.: Historický místopis země moravskoslezské. Brno 1938, s. 38.

NEKUDA, V. - UNGER, J.: Hrádky a tvrze na Moravě. Brno 1981, s. 82-83.

Vlastivěda moravská. Třebíčský okres. Brno 1906, s. 178.

Dostupné prameny:

P, II., s. 276.

P, IV., s. 13, 28.

¹⁹⁸ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 124-125.; ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: c. d., s. 45.; NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 82.

2.3. TVRZ V ČALONICÍCH

O počátcích opevněného sídla v Čalonicích se příliš zpráv nedochovalo, ale jeho zbytky se nacházejí na pravém břehu řeky Jihlávky nad Dalešickou přehradou. Na ostrožně, která je oddělena od okolí 5 m hlubokým příkopem částečně zapasovaným ve skále, se dochovaly zbytky obvodových hradeb a torzo mohutné věže (obr.24). Dodnes se můžeme v literatuře setkat s názory, že se jedná jak o tvrz, tak o hrádek,¹⁹⁹ dokonce i malý hrad.²⁰⁰ Jisté je, že v písemných pramenech se vždy uvádí jako tvrz, přestože svou velikostí a umístěním se spíše přibližuje hradu.²⁰¹

V souvislosti s budováním Dalešické přehrady bylo nutné provést rozsáhlý sondážní průzkum, kterého se ujal P. Kouřil. Na základě nálezů se tak podařilo datovat opevněné sídlo do období od konce 13. do počátku 15. století. Zánik sídla, dle výzkumu v souladu s písemnými zprávami z roku 1417, lze tak přičíst bojům v předhusitském období. Tvrz lehla popelem a s ohledem na nejistou lokaci sídla ji už nikdo neobnovil.²⁰²

Terénní situace:

Zbytky opevněného sídla najdeme na skalnatém výběžku nad hlubokým údolím Jihlavy, které je zatopené vodou z Dalešické přehrady. Do dnešní doby se dochovaly jen části čelní zdi, která je na některých místech vysoká až 3 m, základy věže a hradeb s hlubokým příkopem. Ty byly odkryty na základě archeologického výzkumu. Půdorys sídla má tvar nepravidelného trojúhelníku, což by odpovídalo spíše hradu. Čelní hradba byla silná přes 2 m, na bocích se

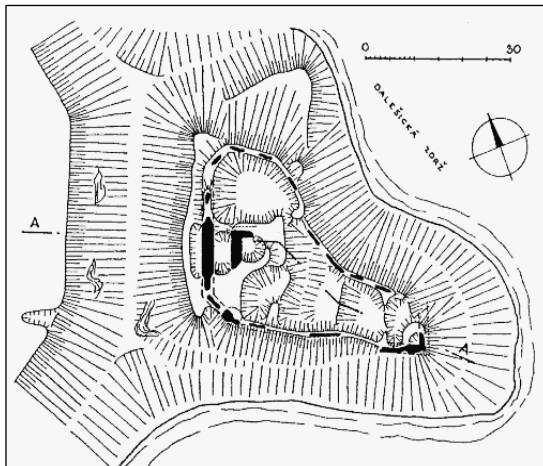
¹⁹⁹ NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 92.

²⁰⁰ <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=1392>>. poslední aktualizace 6. 4. 2004. [cit. 2007-6-28].

²⁰¹ NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 92-93.; <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=1392>>. poslední aktualizace 6. 4. 2004. [cit. 2007-6-28].; PLÁČEK, M.: Hradý a zámky na Moravě a ve Slezsku. Praha 1999, s. 124-125.

²⁰² PLÁČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 162-163.; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 92-94.

v závislosti na snižujícím se terénu zalamovala a dál sbíhala dolů až na plošinku nad hladinou přehrady. V ní byla proražena vstupní brána, před kterou mohl být ještě úzký parkán. Přístup k opevnění vedl od jihozápadu po mostě přes příkop široký 24 m a 7,5 m hluboký. Z větší části byl vysekán do skalního podloží. Za hradbou stála mohutná hranolová věž s rozměry 10 x 8,5 m, která byla oproti zbytku sídla vyvýšena

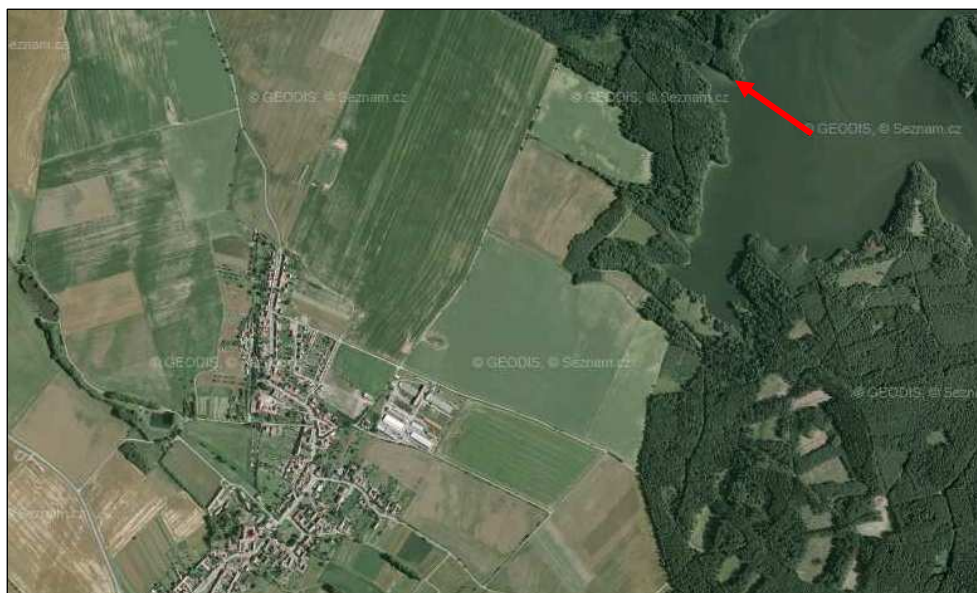
Obr.21: Terénní náčrt sídla

a vydělena z okolní zástavby. Byla zřejmě obytná, protože v další budovách se mnoho obytných prostor nevyskytovalo, přestože vnitřní prostor opevnění byl dostatečně veliký (6 x 4,5 m). Jedině snad na jihovýchodě bylo na konci výběžku jednoprostorové stavení, které tuto funkci mohlo splňovat, a v jehož jižním nároží stála ještě další malá věž o rozměrech zhruba 4 x 4 m.²⁰³

Opevněné sídlo v Čalonicích je v písemných pramenech uváděno vždy jako tvrz, ale podle archeologicky zjištěných informací se řadí spíše do kategorie hradů. Sídlo mohlo snad mít i předsunuté opevněné předhradí, které stávalo na skalním útesu východně od centra, nebo alespoň dvůr, který je uváděn i v pramenech. Obě situovaná místa se však dnes nacházejí pod vodní hladinou přehrady, a proto je není možné prověřit. Hospodářské zázemí sídla tvořila nedaleko situovaná středověká osada Čalovice.²⁰⁴

²⁰³ PLÁČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 163.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=57>>. poslední aktualizace 15. 6. 2007. [cit. 2007-7-9].; NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 92-94.; <<http://hrady.dejiny.cz/calovice>>. poslední aktualizace 17. 11. 2000. [cit. 2007-7-9].; PLÁČEK, M.: Hradý a zámky na Moravě a ve Slezsku. Praha 1999, s. 124-125.

²⁰⁴ PLÁČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 93-94.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=57>>. poslední aktualizace 15. 6. 2007. [cit. 2007-7-9].

Obr.23: Letecký pohled na lokalitu Dalešice

Historie:

Čalonic se v písemných pramenech objevují teprve v roce 1364, kdy se po nich píše jistý Sezema. Ten pocházel původně z rodu vladyků z Bukoviny, ale už i jeho otec byl pravděpodobně vlastníkem Čalonic. Tvrz se uvádí teprve v roce 1392, po smrti Sezemova syna Ludvíka. Tehdy převzal ves i s příslušenstvím a tvrzí Zikmund z Myslibořic, který byl v příbuzenském svazku s místními vladyky. Roku 1417 převzal majetek na Čalonicích jeho syn Jan, tvrz v Čalonicích v té době již neexistovala. Byla násilně dobyta a rozbořena snad za markraběcích válek mezi Joštem a Prokopem, protože ve stejném roce se uvádí jako tvrziště. Archeologickým výzkumem je podloženo, že zanikla velkým požárem vzniklým při dobývání hradu.²⁰⁵

Janova brzká smrt znamenala pro rod vymření po meči a o dalších majitelích nic nevíme. Pravděpodobně byl tak ještě v průběhu 15. století majetek na Čalonicích přiřazen do držení kláštera na Dalešicích. Samotná ves se připomíná

²⁰⁵ <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=1392>>. poslední aktualizace 6. 4. 2004. [cit. 2007-7-10].; ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 79.; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 92-94.;

ještě v roce 1535, ve druhé polovině 16. století ale zanikla.²⁰⁶

Vybraná literatura:

KOUŘIL, P.: Opevněné sídlo Čalovice, kat. úz. Dalešice, okres Třebíč. AH 2, 1977, s. 137-152.

PLAČEK, M.: Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku. Praha 1999, s. 124-125.

SAMEK, B.: Umělecké památky Moravy a Slezska I [A/I]. Praha 1994, s. 365.

Vlastivěda moravská. Hrotovský okres. Brno 1916, s. 79-80.

Dostupné prameny:

ZDB, I., s. 205-206, č. 1034.; s. 313, č. 405.

²⁰⁶ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 93-94.; <<http://hrady.dejiny.cz/calovice>>. poslední aktualizace 17. 11. 2000. [cit. 2007-7-10].

2.4. TVRZ V ČECHOČOVICÍCH

Zbytky valů připomínající tvrz v Čechočovicích můžeme najít asi 6 km od Třebíče. Stávala v zahradě domu č. 19 na východním konci vesnice. Přístup k tvrzi byl chráněn blízkým rybníkem a k němu přináležejícím močálem. Její dnešní stav můžeme označit jako za zcela zaniklý. Také lokace byla zpočátku problematická a v některých zdrojích ještě můžeme objevit zmínky o přesně neurčeném místě tvrziště. Na počátku 20. století byly v místě tvrze nalezeny průkazné keramické střepy.²⁰⁷

Terénní situace:

Po tvrzi v Čechočovicích zůstal dnes z větší části porušený kopeček s mělkým valem přímo u domu č. 19, s rozměry cca 10 až 12 m. Zlehka vystupuje nad terén okolní zástavby vesnice, která je situována v údolí. Jeho výška je necelé 4 m, dnes je toto místo zastavěno skleníkem. M. Plaček se domnívá, že v úvozu silnice směrem na západ od kopečku s tvrzí může být viděn pozůstatek příkopu.²⁰⁸ Ve starší literatuře je však lokalizováno poněkud jinam. Posunuje ho dál do zahrady stejného domu, kde byla dříve mokřina a potůček přivádějící vodu by tak mohl plně nahradit ochrannou funkci. Tento názor potvrzují i místní starousedlíci, kteří si ještě pamatují na zbytky valu. Bez archeologického výzkumu nelze žádný z názorů potvrdit ani vyvrátit.²⁰⁹

Historie:

Ves i tvrz v Čechočovicích náležela do majetku zemanského rodu z Čechočovic, ze kterého se v roce 1358 uvádí Hrut a následně Vok a Ctibor z Čechočovic. Již roku

²⁰⁷ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 79.; PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 164.; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 96.

²⁰⁸ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 164.

1376 prodal Vok svoji část Bočkovi ze Slavic, který o několik let později odkoupil i část vsi patřící Ctiboru z Čechočovic. Ten se na obou částech usadil a podle vsi se také sám psal. V Čechočovicích jsou tak až do roku 1493 doloženy dva zemanské rody, které na tamní tvrzi sídlily. Další zprávou je až směna veškerého majetku, vsi a tvrže bratrům z Rochova koncem 15. století z rukou Čeňka z Čechočovic. V roce 1499 zboží s dvorem i se vsí koupili Valdštejnové a připojili jej k brtnickému panství. Následně ztratila tvrz svoji sídelní funkci a někdy počátkem 16. století zpustla a zanikla. Od 17. století stojí na jejím místě myslivna.²¹⁰

Vybraná literatura:

NEKUDA, V. - UNGER, J.: Hrádky a tvrže na Moravě. Brno 1981, s. 96.

Vlastivěda moravská. Třebíčský okres. Brno 1906, s. 214.

ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: Hradý, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava. Praha 1981, s. 79.

Dostupné prameny:

ZDB, I., s. 33, č. 280.

ZDB, II., s. 55, č. 183.; s. 99, č. 110.

²⁰⁹ ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: c. d., s. 79.

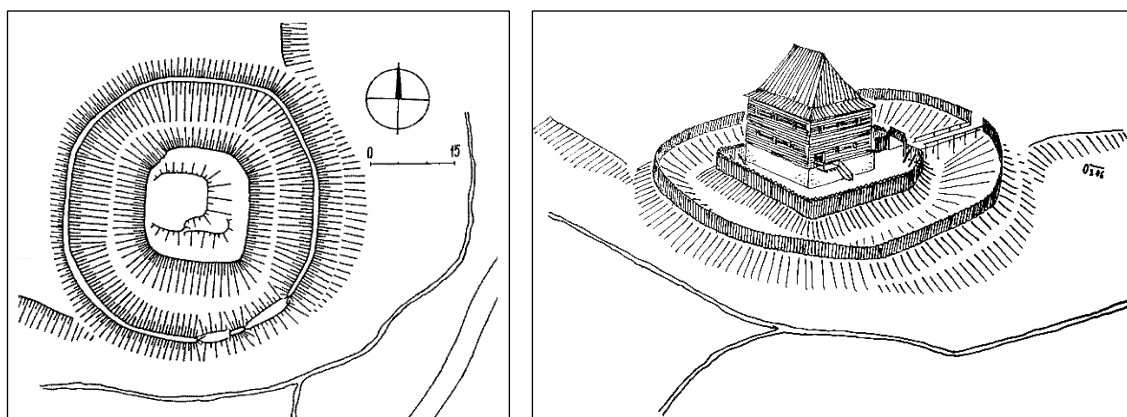
²¹⁰ ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: c. d., s. 79.; PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 164.; NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 96.; <<http://www.hradycz/index.php?OID=3066>>. poslední aktualizace 1. 5. 2005. [cit. 2007-5-8].

2.5. TVRZ V DAŠOVICÍCH

Dašovická tvrz byla součástí zaniklé středověké vesnice Dašovice, která byla původně hrazená. Tvrziště s valem můžeme najít společně se zachovanými základy domů po zaniklé vsi Dašovicích v lese pod kopcem Mařenka při cestě z Lesné do Dašova. Tedy asi 13 km západně od Třebíče a 1,3 km východně od Lesné.²¹¹

Terénní situace:

Zbytky tvrze jsou zachovány v lese na středovém pahorku vysokém 5 až 8 m, chráněném hlubokým příkopem. Tvrziště bylo situováno na severozápadním konci vesnice a z velké části je začleněno do terasy nad potůčkem. Plocha pahorku, na kterém se dochovaly zbytky tvrze, má rozměry 21,5 x 18,5 m a zaoblené rohy. Na západní straně lze předpokládat nadzemní objekt ve zvýšené poloze. Příkop, obklopující celou tvrz, dosahuje průměrné hloubky 2,5 až 3 m, ale na východní straně dosahuje hloubky až 4 m. Na jihu je naopak ve dvou místech protržen. Jeho šířka dosahuje až 14,5 m.²¹²

Obr.27: Terénní náčrt tvrziště a jedna z možných rekonstrukcí tvrze

Osa vesnice je určena dvojicí příkopů směřujících jihovýchodně od sídla, které směrem k tvrzi stoupají po mělkém úvalu. Mezi příkopy protéká potok a soustava

²¹¹ ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: c. d., s. 88.; <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=1806>>. poslední aktualizace 20. 4. 2004. [cit. 2007-4-8].

²¹² PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 183-184.

několika hrázek formuje tvar vesnice. Po stranách příkopů jsou nalezeny zbytky vesnických usedlostí.²¹³

Historie:

Stejně jako o mnoha dalších se také o Dašovické tvrzi dozvídáme jen ze zemských desek moravských. Ves i s tvrzí jsou poprvé doloženy roku 1353, kdy byly vlastnictvím vladyků z Heraltic. Zápis v zemských deskách tohoto roku uvádí, že polovina celé vsi patřila Heraltovi z Heraltic. O druhé polovině vsi se pramen zmiňuje až v roce 1386, kdy Eva, manželka jakéhosi Václava, zastavuje své věno na Dašovicích a Předíně brněnskému židu Chavlinovi. Do jejího věna spadala pravděpodobně i tvrz, protože ji od roku 1390 spravoval Vilém Roman z Myslejovic a od roku 1406 se po tvrzi v Dašovicích také psal.²¹⁴

Před rokem 1415 získal tvrz i ves Jošt Hecht z Rosic, ale jeho sídlo bylo pravděpodobně jinde, protože tvrz opustil. Avšak ani vladykové z Myslejovic, kterým patřil jistý díl tvrze, v Dašovicích už nebydleli. Další zmínka z roku 1466 hovoří již o pusté tvrzi i vesnici, kterou v té době získal od krále Jiřího z Poděbrad Oldřich z Miličina. Je dosti pravděpodobné, že ji zpustošilo uherské vojsko za česko-uherských válek. Při prodeji majetku vladyků z Miličina rodu Brtnických z Valdštejna v roce 1505 se obě uvádějí jako zcela pusté.²¹⁵

K tvrzi se váže také pověst o podzemní chodbě, která prý vedla z vesnice až do Štítek, kde stála také tvrz. Jiná pověst se zmiňuje o studni, která stála na nádvoří tvrze, a do které byly v době obléhání tvrze nepřitelem spuštěny tři zlaté zvony.²¹⁶

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 88.; PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 184.

²¹⁵ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 88.; PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 183-184.

²¹⁶ NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 105.

Vybraná literatura:

- NAVRÁTIL, V.: Povrchový průzkum zaniklé středověké osady Dašovice a její zaniklé plužiny. HG 21, Praha 1983, s. 217-227.
- NEKUDA, V. - UNGER, J.: Hrádky a tvrze na Moravě. Brno 1981, s. 105.
- MĚŘÍNSKÝ, Z.: Studium dějin osídlení na Moravě a ve Slezsku (Současný stav a další perspektivy se zvláštním zřetelem k výzkumu zaniklých středověkých vesnic). AH 7, 1982, s. 130, 135.

2.6. TVRZ V HERALTICÍCH

Tvrz v Heralticích stávala přímo na návsi stejnojmenné vesnice naproti kostelu. V pozdějších dobách byl na stejném místě postaven panský dvůr s malým opevněným sídlem a z původní středověké tvrze zbyly jen zdi vnějšího opevnění a část sklepů v domě čp.55. Často uveřejňovaný názor, že bylo původní tvrziště zastavěno budovami JZD je nesprávný.²¹⁷

Terénní situace:

Na mapě stabilního katastru z roku 1835 je zachycena již jen část oválného okružního příkopu původní tvrze, protože pozůstatky jejích vnějších zdí byly postupně rozebírány a využity ke stavbě nových obytných domků. Roku 1790 byla tvrz ještě výrazná. Podle uspořádání zástavby a náznaků v mapě lze určit osy objektu na 57 a 72 m. V blízkosti příkopu lze na jihozápadě předpokládat dvůr, jehož budovy se částečně dochovaly.²¹⁸ Protože jsou veškeré terénní náznaky po tvrzi překryty buď pozdějším panským dvorem nebo novodobou zástavbou, může nám více informací o tvrzi poskytnout pouze nenáročný archeologický průzkum. Z původní tvrze se tak dochovaly pouze gotické sklepy, které jsou dnes součástí soukromého majetku obytného domu, a část zdi lemující hlavní silnici.²¹⁹

Historie:

Heraltice byly od 13. století v držení šlechtického vladyckého rodu z Heraltic, ale první zmínka se vyskytuje až v listině Přemysla II. z roku 1256. Pod listinou byl podepsán i jistý Radoslav z Heraltic, svého času znojemský purkrabí. Členové tohoto rodu působili v zeměpanských

²¹⁷ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 100.; PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 217.

²¹⁸ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 217-218.

úřadech nejen ve Znojmě, ale také na Bítově. Možná právě proto měli ve svém znaku cimbuří.²²⁰

Vladykové z Heraltic drželi ves i okolní statky až do 14. století. Ty se začaly rozdrobovat mezi jednotlivé členy rodu a následovalo nespočet sporů. V roce 1366 moravský markrabě Jan Jindřich udělil lénem část majetku i s půlkou tvrze na Heralticích Petru Hechtovi z Rosic. V této době se poprvé hovoří o tvrzi. Jako jediný původní vlastník zůstal na tvrzi v Heralticích Smil, který řešil své spory s obyvateli druhé části roku 1415 útokem na jejich majetek. Část tvrze tak bylo pobořeno.²²¹ Nejednalo se pravděpodobně o jediný útok, protože zápisy v knihách půhonných připomínají více konfliktů. Václav Hecht z Rosic dokonce obvinil Oldřicha z Heraltic, že vpadl do jeho části vsi a zbil jeho poddaného i s dítětem.²²²

Později byla tvrz ještě více poničena během husitských válek, protože Oldřich z Heraltic se pustil do celkové rekonstrukce tvrze i na části patřící Hechtům. Přestavba patrně trvala až do roku 1464, ale spory nepřestaly a trvaly až do konce 15. století. Nástupci Hechtů se stali Mládenci z Miličina, z nichž Oldřich Mládenec prodal roku 1505 svůj díl brtnický Valdštejnům. Právě těm také připadl v roce 1522 zbývající díl vsi i tvrze patřící v té době již zemřelému Janu z Heraltic. Byl posledním z rodu a jeho smrtí vymřel rod z Heraltic po meči. Připojením vsi k brtnickému panství ztratila tvrz svůj hlavní význam. Heraltice se staly součástí brtnického velkostatku a na místě bývalé tvrze byl později postaven panský dvůr. Původní tvrz postupně chátrala a později byla celá zbourána.²²³

²¹⁹ J. Bohdalová, bytem Heraltice, Heraltice 32; vedoucí Hasičského muzea, záznam učiněn 4. 8. 2007.

²²⁰ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 217-218.; ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 100.

²²¹ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 217-218.

²²² NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 121.

²²³ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 218.; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 121.

Vybraná literatura:

NEKUDA, V.-UNGER, J.: Hrádky a tvrže na Moravě. Brno 1981, s. 121.

PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, S. 217-218.

Vlastivěda moravská. Třebíčský okres. Brno 1906, s. 238.

Dostupné prameny:

CDM, III., s. 234.

CDM, IV., s. 66.

P, II., s. 362, č. 1470.

P, IV., s. 101, č. 433,432.

ZDB, I., s. 129, č. 526.; s. 169, č. 209.; s. 194, č. 800.; s. 198, č. 887.

2.7. TVRZ V HORNICÍCH

Po tvrzi v Hornicích, které se nacházejí jihozápadně od Moravských Budějovic, zbylo jen tvrziště na východním okraji stejnojmenné vsi. Reliéf tvrziště je zřetelný na skalnatém výběžku, část je mírně narušena novodobou těžbou kamene. Na horní plošině jádra jsou vidět zásahy po amatérských výzkumech, ve kterých bylo dříve snadné zaznamenat pravoúhle zalomené lícované zdivo.²²⁴

Terénní situace:

Okrouhlé jádro tvrze o průměru 21 m je od okolní plochy odděleno zalomenou částí příkopu. Ten je 7 až 11 m široký a vybíhá společně s valem zvolna do svahu. Hloubka příkopu se pohybuje kolem 4 m, výška valu je zhruba 1,5 m. Nástupní plocha zde zřejmě sloužila jako hospodářské zázemí tvrze.²²⁵

Výzkum z roku 1981 přinesl odhalení rohu budovy z kamene, které je spojované pouze hlínou bez maltového pojiva. Podle M. Plačka šlo zřejmě o podezdívku obytné nebo možná i věžovité, od vyšších pater dřevěné, stavby o rozměrech zhruba 8 x 6,5 m, která byla omazána hlínou. Jeho názor potvrzují nejen dochované stopy kulatiny o průměrech 100 až 150 cm omazané hlínou, ale také velké množství nalezené vypálené mazanice. Celý výzkum, ačkoliv byl zařazen jako amatérský, se odehrával pod vedením J. Ungra společně s J. Bláhou. Ti zařadili nalezenou keramiku do 14. a 15. století, přičemž zánik tvrze datovaný do konce 15. století připsali na účet ohni.²²⁶

²²⁴ PLÁČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 228.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=2429>>. poslední aktualizace 1. 11. 2004. [cit. 2007-6-8].; PLÁČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 228.;

Historie:

Ves Hornici drželi ve svých majetcích vladykové z Kostník, kteří zde zřejmě vybudovali také tvrz. Ta se v zápisech zemských desek nepřipomíná, ale mnohé osoby v Hornicích se po ní psaly. V roce 1358 náležela ves i s příslušenstvím Jindřichovi z Hornic a jeho ženě Elišce. Další zmínka z roku 1407 hovoří o odevzdání tvrze i vsi Heřmanu z Lipnice a v roce 1464 vlastnil již tvrz Štěpán ze Slavíkovíc. Další zmínka pochází až z roku 1515, kdy Filip z Hornic prodal ves Adamovi z Bačkovíc. Ten na ní zřejmě už nesídlil, protože při prodeji majetku Janovi z Tavíkovíc v roce 1528 je uváděna již jako pustá.²²⁷

Vybraná literatura:

NEKUDA, V. – UNGER, J.: Hrádky a tvrze na Moravě. Brno 1981.

SAMEK, B.: Umělecké památky Moravy a Slezska I [A/I]. Praha 1994, s. 529-530.

Dostupné prameny:

ZDB, II., s. 195, č. 13.

2.8. DOLNÍ TVRZ V JINOŠOVĚ

Ves Jinošov se nachází asi 4 km severovýchodně od Náměště nad Oslavou a dostalo se jí takové pocty, že v jejím středu stávaly svého času dokonce dvě tvrze. V písemných pramenech jsou rozlišovány jako horní a dolní tvrz. Obě jsou dnes veřejnosti nepřístupné, přestože charakter jejich zachovalosti je zcela odlišný.²²⁸

Tzv. horní tvrz je datována jako mladší a ve zcela zachované podobě slouží dnes jako tamní fara. Bývalou tvrz představuje patrová budova s přilehlým dvorem, kterou můžeme nalézt na severozápadním okraji obce. Tzv. dolní tvrz naopak téměř zmizela, ale pozůstatky jejího tvrziště s viditelnými valy se nacházejí na vyvýšeném konci zahrady čp. 27. také v severovýchodní části vsi.²²⁹ A právě tato nás bude zajímat.

Terénní situace:

Dolní tvrz v Jinošově stála v severovýchodní části vesnice situovaná na mírně vyvýšeném návrší. Terénní situace není příliš zřetelná, takže rozměry tvrziště lze jen tušit. V terénu je však zachován náznak hranice okružního valu na severní straně tvrziště, který je potvrzen i zachycením na mapě stabilního katastru z roku 1825. Shodou obou těchto údajů lze určit přibližné rozměry plochy tvrziště na 11 x 11 m a šířku příkopu na 12 m.²³⁰

²²⁷ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 105.; PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 228.; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 131.

²²⁸ NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 144.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=149>>. poslední aktualizace 18. 6. 2007. [cit. 2007-6-8].

²²⁹ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 284-285.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=149>>. poslední aktualizace 18. 6. 2007. [cit. 2007-6-8].

²³⁰ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 284-285.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=149>>. poslední aktualizace 18. 6. 2007. [cit. 2007-6-8].

Historie:

V průběhu 14. století byla ves Jinošov rozdělena na dvě části mezi vladycké rody z Jinošova, jindy psané také z Otradic, a mezi vladyky z Kralic. Rozdělení majetku samo sebou přinášelo mnoho sporů o to víc, že oba rody Kralických i Jinošovských pocházely z jednoho rozrodu s erbem zkřížených sekerek. První zmínka o Jinošově je z roku 1349, kdy se vdova po Bernardu z Lukova vzdává svého věna na Jinošově ve prospěch svého zetě Jana. V průběhu 14. a 15. století se pak majitelé Jinošova poměrně často střídali.²³¹

V roce 1350 se po Jinošově píše jistý Jeruš, ale již roku 1365 držel část vsi Jimram z Kralic a o tři roky později se na jedné z tvrzí přímo usídlil jeho nástupce Mikuláš Kralický. Na tvrzi v druhé části vesnice naopak seděli v roce 1376 synové Jeruše. Jisté je, že od roku 1368 jsou v písemných pramenech doloženy dvě tvrze v Jinošově, z nichž tzv. horní vybudoval právě rod Kralických. Nakonec v roce 1398 získali vladykové z Otradic také kralický díl Jinošova a veškerý majetek sloučili pod správu Horní tvrze. Dolní tvrz tak ztratila svůj význam. Když pak v roce 1418 prodával jeden z potomků Hynka z Otradic Ješek Vlach obě tvrze a vesnici Archleobovi z Říčan, byla Dolní tvrz uvedena již jako pustá.²³²

Roku 1446 se veškerý majetek na Jinošově dostal do rukou Jana Konšelského z Pulic, který se na horní tvrzi přes odpor Víta z Kralic usadil. Převedený majetek čítal ves, dvě tvrze (jednu z nich již zaniklou), dva dvory a kostelní patronát.²³³ Jeho potomci veškeré zboží zdělili roku 1480 jako zadlužené, a muselo být tak přenecháno Zikmundovi a Markvartovi Valečským z Mírova. Ti jej obratem

²³¹ <<http://www.jinosov.cz/main.php?ipage=historie>>. poslední aktualizace 19. 8. 2007. [cit. 2007-8-21].

²³² PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 285.; ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 120.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=149>>. poslední aktualizace 18. 6. 2007. [cit. 2007-6-8].

²³³ <<http://www.jinosov.cz/main.php?ipage=historie>>. poslední aktualizace 19. 8. 2007. [cit. 2007-8-21].

prodali na úhradu dluhu a po několika dalších převodech majetku drželi celý Jinošov v letech 1496 až 1535 jihlavští měšťané Eberhartzové. Ani tímto prodej majetku v Jinošově nekončí. Později byla horní tvrz renesančně přestavěna a po připojení k náměšťskému panství se stala součástí hospodářského dvora. Dnes slouží jako fara.²³⁴

Vybraná literatura:

NEKUDA, V. – UNGER, J.: Hrádky a tvrze na Moravě. Brno 1981, s. 144-145.

SAMEK, B.: Umělecké památky Moravy a Slezska II [J/N]. Praha 1999, s. 114.

ZEMEK, M. – HOSÁK, L.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava. Praha 1981, s. 120.

Dostupné prameny:

P, IV., s. 100, č. 428.

ZDB, I., s. 77, č. 102, 103.; s. 116, č. 293.; s. 178, č. 501.; s. 363, č. 533.

ZDB, II., s. 10, č. 60, 61.; s. 87, č. 45.; s. 236, č. 111.

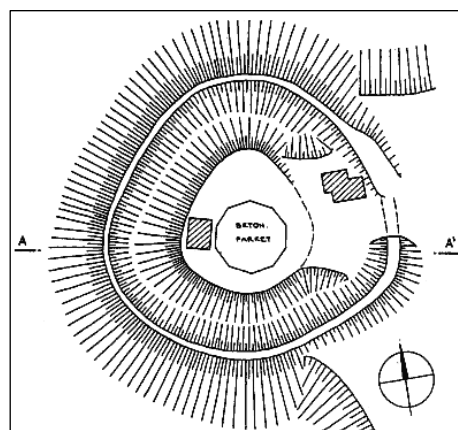
²³⁴ PLÁČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 284-285.

2.9. TVRZ V KRAHULOVĚ

Z tvrze v Krahulově se dodnes dochovaly pouze zbytky opevnění a kruhovitě valy na okraji vsi jihozápadně od kostela. Plocha tvrziště je zastavěna novodobými obytnými domky a plocha jádra slouží jako taneční parket. Také východní část příkopu byla nedávno zasypána kvůli kulturně-zábavnému využití. Přestože písemné prameny tvrz neregistrují, váže se k ní pověst o propojení tvrziště s protějším vrchem pomocí koženého mostu.²³⁵

Terénní situace:

Tvrz byla vázána na blízko stojící pozdně románský kostel sv. Petra a situována na západním konci plochého výběžku spadajícího prudce do údolí, kterým protéká potok. Původní obytná plocha tvrze kruhového půdorysu má průměr asi 28 m. Boky vyvýšeného výběžku jsou sice dostatečně příkré, přesto je místo bývalé tvrze zcela obklopeno okružním příkopem s hloubkou až 4 m a šířkou mezi 11 až 14 m. Val byl na přístupové cestě vyvýšen natolik, že částečně zakrýval obytné jádro tvrze.²³⁶

Obr.34: Terénní náčrt tvrziště

Historie:

Tvrz v Krahulově byla založena asi ve druhé polovině 13. století příslušníky místního vladyckého rodu. Majitelé vsi Krahulova se často střídali. Prvními doloženými

²³⁵ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 304.; NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 161-162.

²³⁶ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 304.; <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=1017>>. poslední aktualizace 14. 6. 2004. [cit. 2007-6-21].

vlastníky jsou roku 1365 jakubovští Pernštejnové, kteří sídlili na Jakubově. Dalším připomínaným je roku 1386 Reinprecht z Lesonic, který se po tvrzi v Krahulově i píše. Tvrz jako taková se v písemných pramenech vůbec nevyskytuje, byla však pravděpodobně opuštěna někdy kolem roku 1499, kdy byl Krahulov připojen k jakubovskému panství. Tvrz tak ztratila svoji sídelní funkci a v brzké době zanikla.²³⁷

Vybraná literatura:

NEKUDA, V. - UNGER, J.: Hrádky a tvrze na Moravě. Brno 1981, s. 161-162.

PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 304.

Vlastivěda moravská. Třebíčský okres. Brno 1906, s. 276-280.

²³⁷ ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: c. d., s. 126.; PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 304.; <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=1017>>. poslední aktualizace 14. 6. 2004. [cit. 2007-6-21].

2.10. TVRZ V LESŮŇKÁCH

Dnešní vesnice Lesůňky se původně nazývala Lesonice a můžeme ji najít 6 km severovýchodně od Moravských Budějovic. Později byla přejmenována na Dolní Lesonice a teprve od 17. století nese název Lesůňky. Po tvrzi se zachoval dobře rozeznatelný reliéf, viditelný severně od silničního mostu směřujícího do Popovic. Informace jsou často zaměňovány se zprávami náležející k jiné vsi se stejným jménem, nacházející se poblíž Moravského Krumlova.²³⁸

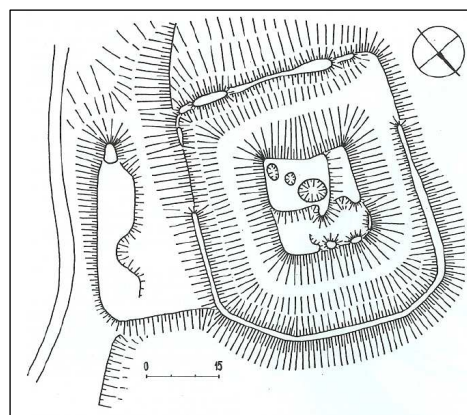
Terénní situace:

Zbytky tvrze, v poslední době značně narušené těžbou hlíny, leží nad říčkou Rokytnou. Z tvrze je tak dnes znatelný jen čtvercový plochý pahorek s rozměry 19 x 20 m, bez nejmenších známek zdiva, obklopeného vnějším opevněním.

Povrch vyvýšeného pahorku je značně narušen probíhající těžbou, okolo je zřetelný kruhový příkop o průměrné šířce 12 až 17 m. Jeho hloubka je špatně zachovaná a značně kolísá v závislosti na výšce valu.

Nejmohutnější val je viditelný na severovýchodě, kde dosahuje

ve srovnání s okolním terénem asi 5 m. Z jihu je výška valu mnohem menší a na jihozápadním cípu zmizel docela. Je možné, že na jihu byl val nižší úmyslně, protože by zde bylo možné využít vodu z potůčku, který snad dříve tvořil celý rybník.²³⁹

Obr.36: Terénní náčrt tvrziště

²³⁸ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 141.; PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 341.

²³⁹ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 341-342.; <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=3622>>. poslední aktualizace 6. 15. 2005. [cit. 2007-6-21].

Jádro tvrže je ve srovnání se dnem příkopu o 2 až 4 m výše, není ale zcela pravidelné. Směrem k jihovýchodnímu valu se vyskytuje vyvýšené trojúhelníkové předhradí, které není u tvrzišť zcela běžným jevem. Patrně se jedná o hospodářská a provozní stavení. Budovy dvora byly situovány ve vesnici. Po zániku tvrže bylo ke dvoru přistavěno panské obydlí, které později také zpustlo.²⁴⁰

Historie:

První zpráva o tvrzi je z roku 1348, kdy na ní sídlil Nevhlas z Lesonic a následně i jeho bratři Ješek a Racek. Další Nevhlas, který se připomíná až v roce 1364, byl patrně jedním z jejich potomků. V roce 1406 byla tvrz i se vsí prodána jejich příbuzným Jakubem z Oponešic jistému Václavu Nosovi z Ostrovče. Určitá část tvrže snad zůstala v majetku Jana z Lesonic, protože buď on a nebo jeho syn Kužvart se po tvrzi psali ještě v roce 1447. Toho roku se staly Lesonice i se zbožím součástí majetku Filipa z Račic. V roce 1465 koupil celé zboží Jan z Pernštejna a později jej jeho syn Vilém prodal i s tvrzí Václavovi z Maříže. Ještě v roce 1513 se píše po tvrzi nějaký Jíra, v roce 1542 však byly Lesonice prodány Václavu Chroustenskému z Malovar již bez tvrže. Ta byla asi od konce 15. století opuštěná a zbylý majetek byl přidán k myslibořickému panství.²⁴¹

Vybraná literatura:

PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 341-342.

ZEMEK, M. - HOSÁK. L.: Hrady, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava. Praha 1981, s. 141.

²⁴⁰ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 341-342.

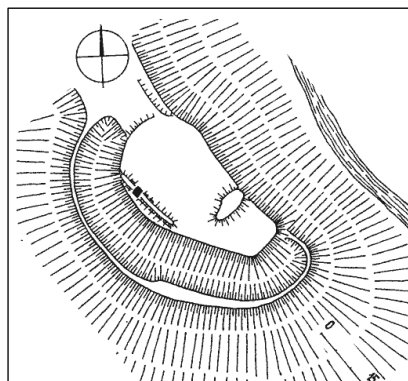
²⁴¹ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 342.; <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=3622>>. poslední aktualizace 6. 15. 2005. [cit. 2007-6-21].

2.11. HORNÍ A DOLNÍ TVRZ V HORNÍCH LHOTICÍCH

Pokud se hovoří o tvrzi ve vsi Horní Lhotice, jsou tím v podstatě myšleny tvrze dvě. Často jsou rozlišovány jako horní a dolní tvrz nebo hrádek, ale v podstatě jen jedna náležela skutečně ke Lhoticím. Ta druhá, jmenována jako horní hrádek, patřila snad k blízkému Lesnímu Jakobovu. Avšak ani o jedné z nich nemáme žádné písemné zprávy. Ve 14. století náležela ves Lhotice k hospodářskému majetku benediktinského kláštera v Třebíči.²⁴²

Horní Lhotice - dolní hrádek

Tzv. dolní hrádek stával východně od stejnojmenné vsi, na ostrožně u řeky Chvojnice mezi dnešními Horními Lhoticemi a Lesním Jakobovem. Dochovaly se po něm základy obvodových zdí a výrazný krajinný reliéf. Z nálezů keramiky, které se na tvrzišti našly, lze existenci tvrze zařadit někdy do 13. století. Ves Lhotice je písemně doložena roku 1378 jako majetek patřící ke Kralovicím, ale o šlechtickém sídle není jediné zmínky. Jediné vysvětlení je, že v daném roce byla tvrz ve Lhoticích již dávno pustá.²⁴³

Obr.38: Terénní náčrt tvrziště

O terénní situaci dolního hrádku máme informací více. Tvrz měla kapkovitý půdorys s rozměry zhruba 40 x 20 m. Celé sídlo bylo obeháno 10 m širokým příkopem a k němu přilehlým valem, kromě části, kde spadá terén prudce dolů k řece Chvojnici. Příkop je 3 až 4 m hluboký, jen v oblasti vstupní brány je zasypaný. Archeologický průzkum pod vedením J. Ungera probíhající v 70. letech odhalil

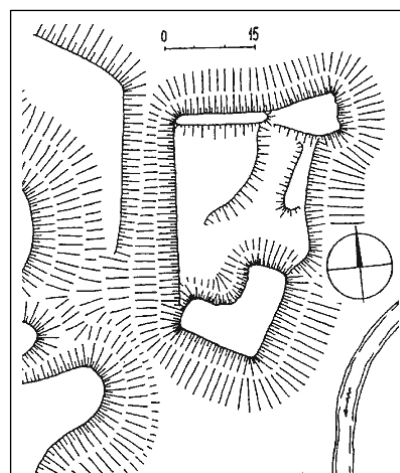
²⁴² <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=1808>>. poslední aktualizace 4. 6. 2004. [cit. 2007-6-28].; ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: c. d., s. 143.

²⁴³ <<http://www.castles.cz/object.php?oid=105>>. poslední aktualizace 18. 6. 2007. [cit. 2007-6-28].

v jihozápadní části kamenné obvodové zdivo hradby široké zhruba 2 m a zbytky několika dalších staveb a objektů. Ke spojování kamene byla použita nekvalitní malta bez vápenné příměsy. Obytná budova stávala v zúženém konci na jihovýchodě, zatímco hlavní věž je předpokládána na severu v bezprostřední blízkosti vstupní brány.²⁴⁴

Horní Lhotice - horní hrádek

Jak už jsem výše zmínila, tzv. horní hrádek asi ke Lhoticím přímo nepatřil. Katastrálně je řazen spíše k blízkému Jakubovu, ale ani zde se nemůžeme opřít o písemné prameny. Vzdálenost obou tvrzí od sebe je asi 200 m, a jelikož Lhotice nebyly ani ve 14. století samostatným statkem, předpokládá se, že jejich správu vykonával především dolní hrádek. V Jakubově však vladycký rod doložen máme, přesto ve spojení s těmito informacemi musela i horní tvrz zaniknout nejpozději někdy v první polovině 15. století.²⁴⁵

Obr.39: Terénní náčrt horního tvrziště

Tvrz stávala nejspíše na stráni nad řekou Chvojnici a její půdorys měl tvar nepravidelného pětiúhelníku s rozměry zhruba 47 a 25 m. Ze severu byla oddělena od vsi asi 20 m širokou rozsedlinou, která byla prohloubena v příkop. Přes něj vedl most na nádvoří tvrze, po jehož obvodu se dochovaly pozůstatky patrně dřevohlinitého opevnění. Čtvercové jádro tvrze s délkou 17 m bylo nepatrně vyvýšeno. Zástavba areálu s ohledem na minimum pozůstatků

²⁴⁴ <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=1808>>. poslední aktualizace 4. 6. 2004. [cit. 2007-6-28].; ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: c. d., s. 143.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=105>>. poslední aktualizace 18. 6. 2007. [cit. 2007-6-28].;

²⁴⁵ <<http://www.castles.cz/object.php?oid=106>>. poslední aktualizace 18. 6. 2007. [cit. 2007-6-28].

byla snad dřevěná. Dochoval se široký příkop a výrazně modelovaný tvar tvrziště.²⁴⁶

Obr.40: Letecký pohled na lokalitu Horní Lhotice a Lesní Jakubov

Vybraná literatura:

PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 349-350.

ZEMEK, M. – HOSÁK. L.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava. Praha 1981, s. 143.

²⁴⁶ <<http://www.castles.cz/object.php?oid=106>>. poslední aktualizace 18. 6. 2007. [cit. 2007-6-28].

2.12. TVRZ VE MSTĚNICÍCH

Zaniklá ves Mstěnice je jednou z nejvíce archeologicky prozkoumaných středověkých lokalit. Celý areál vsi s tvrzí i hrádkem nalezneme jižně od Hrotovic, na soutoku Rouchovanky a Mlýnského potoka. Systematický výzkum na této lokalitě probíhal pod záštitou Moravského muzea v Brně od roku 1960 a stal se jedním z nejrozsáhlejších v oblasti středověké archeologie. Díky detailnímu zakonzervování pozůstatků zdí a zděných základů v terénu dnes můžeme obdivovat celý areál zaniklé středověké vesnice. Středem areálu bývala tvrz z druhé poloviny 13. století, která byla vystavena na hadcovém podkladu na levém břehu Mlýnského potoka. Ta byla sídlem místního vladyckého rodu. V areálu vesnice byly odhaleny základy dvora, vesnických domků a kovárny. Na lokalitě byly v posledních několika letech zjištěny také základy středověkého mlýna. Z objektů tvrže a přilehlého dvora s vesnicí se zachovalo téměř veškeré základové zdivo, které bylo precizně nakonzervováno do hloubky několika metrů.²⁴⁷ V dnešní době patří pozemky, na kterých celý areál vesnice stojí, soukromému majiteli. Ten má však povinnost udržovat okolí tvrže tak, aby bylo návštěvníkům neustále přístupno.

Terénní situace:

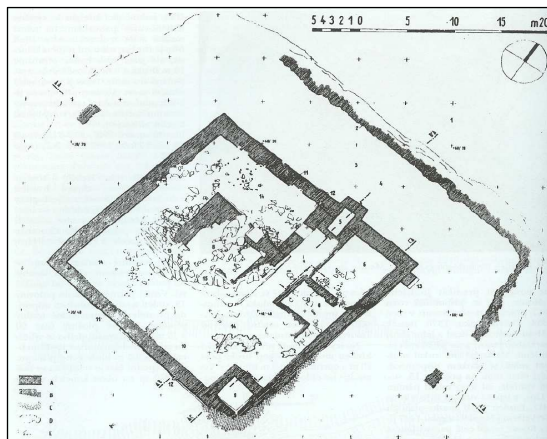
Mstěnický areál o rozloze 28 x 28 m čítá soubor zříceniny tvrže, zbytků hrádku a základy několika drobných hospodářských objektů, které byly zkoumány od 60. let V. Někudou pod záštitou historicko-archeologického oddělení Moravského muzea. Nejstarším sídlem v areálu je nepochybně hrádek, který je umístěn na zalesněné ostrožně asi 300 m severně od zaniklé vsi. Vznikl již kolem poloviny 13. století, byl však záhy nahrazen zděnou tvrzí. Ta

²⁴⁷ <<http://www.castles.cz/object.php?oid=8>>. poslední aktualizace 14. 6. 2007. [cit. 2007-8-19].; DAVID, P.-SOUKUP, V.: c. d., s. 192.

stávala blízko vsi a její příkop byl zavodňován vodou z Mlýnského potoka. Ke tvrzi přiléhal hospodářský dvůr postavený pravděpodobně současně s tvrzí, protože se do něj nedalo vjíždět s vozem.²⁴⁸

Centrální místo tvrže zaujímala obytná hranolová věž o rozměrech 10 x 8 m, která byla postavena na vyvýšeném skalním podkladu. Ta byla obklopena čtvercovou ohradní zdí.

Areál vymezovala až 2 m široká hradba, která byla v jihovýchodním nároží ještě doplněna menší čtverhrannou věží o rozměrech 5,5 x 5,5 m. Věž však vůbec nevystupuje z obvodu hradby, takže její funkci můžeme jen odhadovat. Vchod do tvrže vedl ze severního průčelí

Obr.41: Půdorysný náčrt tvrže dle V. Nekudy

hradby předsazenou věžovitou bránou s padacím mostem. Ten byl dřevěný s padací částí překrývající přes 10 m široký a 2,5 m hluboký, na vnější straně obezděný příkop. Dokladem padacího mostu je nález oka řetězu s částí upevňovací desky.²⁴⁹

Další objekt obytného charakteru představovala dvouprostorová podsklepená budova v severovýchodní části areálu, ta však nemusela být současná s tvrzí a byla pravděpodobně postupně dostavována. Podobně také z počátku dovnitř otevřená věžovitá brána byla dodatečně uzavřena. Tyto domněnky nejsou archeologicky podloženy a časová následnost je tedy neurčitelná. Stejný problém nastává s datováním obezdění příkopu, které by bylo na počátku 14. století unikátem.²⁵⁰ Pro představu uvádím jednu z možných

²⁴⁸ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 411-414.; DAVID, P.-SOUKUP, V.: c. d., s. 192.

²⁴⁹ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 411-414.; DAVID, P.-SOUKUP, V.: c. d., s. 192.; NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 200-209.

²⁵⁰ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 411-414.

rekonstrukcí tvrže, která je uveřejněna na informační desce na lokalitě přímo před tvrzí (obr.42).

Dalším neobvyklým jevem jsou dvě předsunutá opevnění na vyvýšené terase pravého břehu potoka. Pozůstatky prvního jsou zřetelné asi 200 m jihovýchodně od tvrže na okrouhlém pahorku, který byl částečně uměle nasypán. Na plošině stála okrouhlá kúlová stavba s pozůstatkem obranného ochozu. Násep ještě doplňoval obloukovitý vnější příkop o šířce až 9 m a hloubce 2,5 m. Druhá fortifikace byla menší a zaujímala polohu jižně nad úvozem cesty vedoucí k vesnici, ve vzdálenosti asi 250 m od tvrže. Vzniklá oválná vyvýšenina je po obvodu lemována náspem, který se na straně ohrožení zvětšuje. Před ním je taktéž vyhlouben obloukový příkop s hloubkou jen okolo 1 m a šířkou pohybující se okolo 4 až 5 m.²⁵¹ V. Nekuda datuje vznik obou opevnění na přelom 14. a 15. století. Nálezy keramiky však umožňují datování i mnohem starší. Vedle těchto nálezů a již zmíněného nálezu části spáleného dřevěného mostu v okružním příkopu, je pozoruhodný nález zlatého prstenu s gotickým písmenem K na vnitřní straně. Ten pravděpodobně patřil Kateřině ze Mstěnic, která se tu uvádí z počátku 15. století. Dále bronzové kování z desky knihy, gotické poháry a množství železných předmětů.²⁵²

Historie:

První písemné zprávy o Mstěnicích máme z roku 1353, kdy se po vsi píše Mikuláš ze Mstěnic, bratr Ctibora z Litovan. Tvrz se však výslovně uvádí až v roce 1392 po smrti Mikulášova syna Miloty, kdy bylo zboží na Mstěnicích prodáno Hanušovi z Bohutic. O deset let později se tvrže násilím zmocnil Vok mladší z Holštejna, který byl manželem Milotovy dcery Kateřiny a na tvrz měl

²⁵¹ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 413-414.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=8>>. poslední aktualizace 14. 6. 2007. [cit. 2007-8-19].; NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 200-209.

²⁵² ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: c. d., s 166.; NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 200-209.

tedy po právu nárok. Od té doby se stala tvrz centrem loupežných výprav. Roku 1409 koupil zboží Jíra ze Šebkovic, který z tvrze až do roku 1514 udělal sídlo lapků. V jeho činnosti pokračoval i jeho nástupce a nový majitel Jan Dítě ze Mstěnic. Tehdy se také mstěnická tvrz dočkala největšího rozkvětu. Jméno Jana Dítěte ze Mstěnic můžeme často najít v listinných materiálech podepsaného jako svědka.²⁵³

V neklidné době husitských válek však hrozilo tvrzi i s loupeživými majiteli odvetné napadání, a snad právě proto přikročili majitelé k zesílení obrany tvrze a k vybudování předsunutých opevnění. Husitské války tak tvrz přečkala bez větších škod, jinak se jí vedlo za válek česko-uherských. Patřila v té době vladykům z Říčan. Tvrz byla i se vsí dobytá v roce 1468 při tažení krále Matyáše na Třebíč a roku 1490 se uvádí již jako pustá.²⁵⁴

Literatura:

NEKUDA, V.: Dvacet let archeologického výzkumu na lokalitě zaniklé středověké osady Mstěnice 1960-1980. VVM XXXIII, 1981, s. 129-146.

Týž: Jihozápadní Morava. Vývoj osídlení na jihozápadní Moravě od pravěku do pozdního středověku. Brno 2006, s. 103-104.

Týž: Zaniklá středověká ves u Hrotovic. Hrádek - tvrz - dvůr - předsunutá opevnění. Brno 1985.

SAMEK, B.: Umělecké památky Moravy a Slezska I [A/I]. Praha 1994, s. 564-565.

Prameny:

ZDB, I., s. 207, č. 1071.; s. 261, č. 153, 155.; s. 282, č. 14.; s. 412, č. 20.

ZDB, II., s. 40, č. 66.; s. 96, č. 91.

²⁵³ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 411-414.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=8>>. poslední aktualizace 14. 6. 2007. [cit. 2007-8-19].

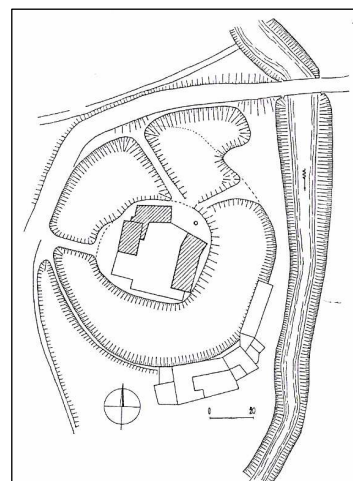
²⁵⁴ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 411-414.; ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: c. d., s 166.

2.13. TVRZ V RADOTICÍCH

Tvrz ve vsi Radotice, které se nacházejí 4 km jihovýchodně od Jemnice, se společně s hospodářským dvorem zapisuje v zemských deskách v letech 1480 až 1494.²⁵⁵ Tvrz byla situována do nížinné polohy, kde bylo možno využít blízký potůček k zaplnění okružního příkopu. Stopy po tvrzi dnes můžeme najít uprostřed návsi jižně od mostu vedoucího přes Želetavku. Na protější straně břehu Želetavky byl situován panský hospodářský dvůr, který byl dříve zaměňován s tvrzí. Prokázány zde byly jen obytné budovy, které náležely až do první čtvrtiny 17. století.²⁵⁶

Terénní situace:

Podle průzkumu M. Plačka je na volném prostranství návsi zachována vyvýšená plocha se zaoblenými rohy o průměru 47 m, obklopená z části dochovaným valem na jižní straně. Příkop je téměř srovnán s okolím, mohl být ale 17 až 30 m široký. Dnes stojí na tvrzišti novodobý domek z 19. století, ale jeho součástí je stará kamenná studna, která by mohla poskytnout lépe datovatelný materiál.²⁵⁷

Obr.44: Náčrt pozůstatků tvrziště

Historie:

V oblasti písemných pramenů jsou zprávy poněkud chudší. Již v roce 1394 se po Radoticích psal vladýcký rod, což by dokazovalo existenci tvrze. První zmínkou o vsi je půhon Beneše z Krhova z roku 1343, ve kterém se v daném místě uvádí sídelní dvůr. Sám se k majetku v Radoticích

²⁵⁵ NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 254.

²⁵⁶ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 532.; ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 201.

²⁵⁷ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 532-533.

dostal přes Linharta a Martina z Radotic, který byl brněnským mincmistrem. Martin z Radotic se po vsi psal až do roku 1406 a po určitý čas držel i blízký hrad Holoubek. Od roku 1369 se po Radoticích psal jistý Linhart a lze předpokládat, že už za něho mohla tvrz existovat. V roce 1437 bylo veškeré zboží převedeno k majetku bítovských Lichtenburků a poté se majitelé často střídali. Tvrz je v písemných pramenech připomínána teprve v roce 1480, kdy byla i se vsí prodána Půtou z Lichtenburka Volfgangu Ownarovi z Radotic. Někdy na přelomu 15. a 16. století asi zpusťla, snad v době připojení k polickému panství. Její funkce byla nahrazena novějším panským sídlem na protější straně řeky a na jejím místě byly vystaveny hospodářské budovy.²⁵⁸

Vybraná literatura:

PLAČEK, M.: Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku. Praha 1999, s. 292.

Týž: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 532-533.

ZEMEK, M. – HOSÁK, L.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava. Praha 1981, s. 201.

Dostupné prameny:

ZDB, II., s. 9, č. 48.; s. 33, č. 9.; s. 44, č. 109.; s. 67, č. 239.

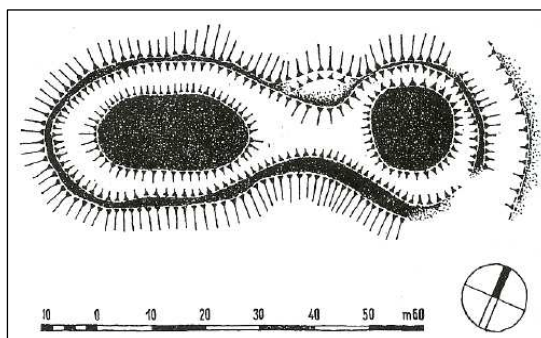
²⁵⁸ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 201.; PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 532-533.

2.14. TVRZ V SENORADECH

Tvrz v Senoradech je někdy nesprávně označována názvem Šance, ale stejný název pro ni použil i I. L. Červinka ve svém výzkumu, který probíhal od 40. let. Lokalita se nachází asi 11 km jihovýchodně od Náměště nad Oslavou a je často uváděna jako charakteristická ukázka středověkého tvrziště.²⁵⁹ Přestože po tvrzi nezůstaly žádné zbytky zdiva, dochoval se přehledný dvoudílný areál tvrziště obklopený valem a dvěma příkopy. Areál najdeme na vyvýšené ostrožně na severozápadním okraji obce Senorady nad pravým břehem Ketkovického potoka. Návrší, kde stávala tvrz, se svažuje ze tří stran prudce k potoku.²⁶⁰

Terénní situace:

Pozůstatky dvoudílného sídla na ostrožně nad potokem jsou s pečlivostí obklopeny příkopem, v závislosti na terénu širokým jen 4 až 9 m, a valem, který obkresluje okraje obou pahorků. Je tak v místech jejich střetu značně zúžen. Na severovýchodě je val dokonce dvojitý se šíjovým příkopem o šířce 9 m, který odděloval vlastní tvrziště od okolního terénu, a který je dnes přerušen polní cestou. Zatímco ze tří stran stoupá terén směrem k tvrzišti prudce nahoru, z východní strany je přístup mnohem snazší.²⁶¹

Obr.45: Situační nákres tvrziště

²⁵⁹ DAVID, P.-SOUKUP, V.: 888 hradů, zámků a tvrzí České republiky. Praha 2002., s. 255.

²⁶⁰ <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=2250>>. poslední aktualizace 26. 2. 2004. [cit. 2007-8-11].; <<http://www.senorady.cz/index.php?action=clanek&type=32>>. poslední aktualizace 2006. [cit. 2007-8-11].; DAVID, P.-SOUKUP, V.: c. d., s. 255.

²⁶¹ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 566.

Náhorní plošina se skládá se dvou pahorků, z nichž přední je téměř kruhový s průměrem 15 až 16 m, druhý je oválný a s rozměry 28 x 14 m tvoří největší plochu tvrziště. Ta je ještě navíc vzhledem k okolnímu terénu vyvýšena. Vzdálenost mezi oběma pahorky je zhruba 23 m, které jsou asi pozůstatkem mohutného oddělovacího příkopu. Objekty patřící k tvrzi byly rozmístěny na obou pahorcích. Po jakékoliv zástavbě není ani památky a také četné nálezy mazanice v jamách zanechaných po amatérských výzkumech dokládají spíše dřevěné provedení staveb.²⁶²

Historie:

Ves Senorady se poprvé objevuje v písemných pramenech roku 1349, kdy byla jejich část majetkem Vrchoslava z Petrovic. V roce 1351 se připomíná také Smil, který se po Senoradech psal a mohl tak již sídlit na tvrzi. O té se písemné prameny v této době ještě nezmiňují, ale podle nálezů byla vybudována snad již někdy ve 13. století. O existenci tvrze dokonce ještě před polovinou 13. století nás přesvědčuje nález mince uherského krále Ondřeje II., který vládl v letech 1205 až 1235. I. L. Červinka v roce 1942 upozorňuje na nález denáru Ondřeje I. Dokud však nebude proveden detailní archeologický výzkum, jsou tyto domněnky nepodložené.²⁶³

Další díl vsi držel Jindřich z Vartenberka a Drnholce, který jej roku 1358 prodal Ješkovi z Pirkštejna. Tvrz samotná se připomíná teprve roku 1398, kdy se vedl o ves i tvrz spor mezi nástupcem Janem Ptáčkem z Pirkštejna a Jindřichem starším z Lipé. Konečný verdikt dal sporu Jan Ptáček, když roku 1415 prodal ves Senorady i s tvrzí Hanušovi z Lipé a připojil je k Templštejnu. Jedná se

²⁶² DAVID, P.-SOUKUP, V.: c. d., s. 255.; PLÁČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 566-567.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=32>>. poslední aktualizace 14. 6. 2007. [cit. 2007-8-11].; NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 266-267.

²⁶³ PLÁČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 567.; NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 267.

o poslední zmínku o senoradské tvrzi, protože tímto ztratila svoji sídelní funkci a brzy zanikla. Později se již jako pustá stala součástí moravskokrumlovského panství.²⁶⁴

Vybraná literatura:

NEKUDA, V. - UNGER, J.: Hrádky a tvrze na Moravě. Brno 1981, s. 266-267.

PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 566-567.

PROKOP, A.: Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehungen. Wien 1904, s. 7.

Dostupné prameny:

ZDB, I., s. 214, č. 9.; s. 291, č. 40.

²⁶⁴ ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: c. d., s. 209.; PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 566-567.; NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 267.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=32>>. poslední aktualizace 14. 6. 2007. [cit. 2007-8-11].

2.15. TVRZ VE ŠTĚMĚCHÁCH

Okrouhlé tvrziště s pozůstatky zdiva kamenné tvrze se zachovalo na východním okraji vsi Štěměchy, která se nachází 12 km západně od Třebíče. Celý objekt je volně přístupný a téměř kruhové tvrziště o průměru asi 50 m je velmi zřetelně ohraničeno dvěma vodními příkopy.²⁶⁵ Ves Štěměchy s částečně zachovanou zříceninou tvrze láká také letními kulturními akcemi, kterou je například Bitva o tvrz v rámci Štěměšských historických slavností. Ty se konají vždy jednou za rok v létě a nastiňují dobu panování krále Jana Lucemburského. Během celodenního programu se zde můžeme zúčastnit několika bitev, šermířských zápasů, shlédnout gotické tance a poslechnout si středověkou hudbu zprostředkovanou hudebníky z královského města Znojma a mnohé další (příloha 23-26).

Samotná tvrz byla pravděpodobně tvrzí strážní, na což lze usuzovat z její lokace na pomezí, ale také na trase staré Haberské cesty. Ta v dobách Přemyslovců spojovala Znojmo s Prahou a vedla po mnohá staletí přes Česlavice, Římov, Heraltice či Jihlavu, kde se nacházely další tvrze a také se zde vybíralo mýto. Trasa Haberské stezky se později změnila. Za doby Marie Terezie zcela zanikla a byla nahrazena tzv. Císařskou silnicí vedoucí přes Želetavu a Stonařov.²⁶⁶

Za zmínku také stojí místo s názvem "Královský kopeček", nacházející se poblíž Štěměch, které patří neoddelitelně k dějinám obce i tvrze. Právě z tohoto místa prý pozoroval Matyáš Korvín pohyby vojsk za česko-uherských válek a plnění svých rozkazů, mezi které patřilo i vypalování osad a vyvražďování obyvatel na panství Oldřicha Miličina. Je jakýmsi mlčenlivým památníkem

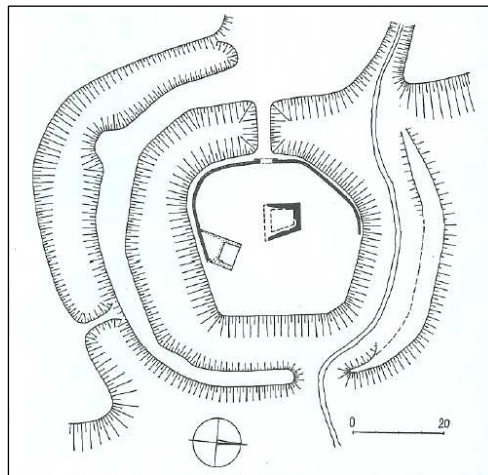
²⁶⁵ <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=685>>. poslední aktualizace 28. 5. 2002. [cit. 2007-3-8].; NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 280.

²⁶⁶ <http://www.shs.shonik.com/shs_historie.html>. poslední aktualizace 4. 8. 2007. [cit. 2007-8-11].

krvavých událostí, kterými zaplatila obec i okolní vsi za věrnost králi Jiřímu z Poděbrad.²⁶⁷

Terénní situace:

Pozůstatky tvrže se nacházejí na nejnižším místě obce v téměř plochem terénu, který je značně narušen zástavbou a povrchovou úpravou. Stopy původní zástavby tak jsou bez archeologického výzkumu těžko zjistitelné. Jedinou dochovanou částí je zbytek hranaté věže s lichoběžníkovitým půdorysem, který je zajištěn proti rozpadu kamenným zdivem. K nejdelsí straně věže o rozměru 7,1 m se v pravých úhlech připojovaly další strany dlouhé 5,4 a 6,7 m. Jejich konce pak byly šikmo spojeny zdí širokou cca 1,5 m.

Obr.47: Terénní náčrt tvrziště

Pravděpodobně se jednalo o několikapatrovou obytnou věž.²⁶⁸

Centrální věž stála na sídelní plošině s osami 35 a 37 m, která byla obehnána příkopem a poměrně širokým valem (obr.48). Badatelé se zmiňují i o možnosti dvojitého valu, kterým je asi míněn druhý příkop, dochovaný na jižní straně plošiny v místech, kde terén od tvrže stoupá. Oba příkopy byly přes 12-14 m široké a 8 m hluboké a oba byly napuštěny vodou ze soustavy rybníků nad tvrzí. Vznikuvší val mezi příkopy tak dosahoval v některých částech až 7 m, které M. Plaček vysvětluje jako možnost, že tato místa byla obsazena obránci. Svoji teorii podložil náznakem zemní bašty na jihovýchodní straně plošiny.²⁶⁹

O zavodňování příkopů se přičinila soustava rybníků nad tvrzí, o čemž svědčí i vysoká hráz poblíž tvrže.

²⁶⁷ <http://www.shs.shonik.com/shs_historie.html>. poslední aktualizace 4. 8. 2007. [cit. 2007-8-11].

²⁶⁸ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 616.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 616-617.

Samotnou tvrz pak obklopoval ze spodní strany největší rybník z celé soustavy s názvem Chobot. Nad tvrzí se pak nacházely hospodářské budovy přilehlého dvora, který měl alodní výsadu (byl svobodný, dědičný a zapisoval se v ZD). Díky tomuto právu lze předpokládat, že dvůr i tvrz náležely zeměpánovi, který na tvrz vladyku dosazoval.²⁷⁰

Historie:

První zmínku o vsi Štětěchách můžeme zaznamenat v listině z roku 1279, ve kterém se zmiňuje také jméno Cuzkrajovo. Ten byl v té době sudím ve Znojmě a společně s purkrabím města Znojma řešil spor mezi Luckým klášterem a městem Znojmem. Protože byl znojemský purkrabí oblíbencem Přemysla Otakara II., lze předpokládat, že i Cuzkraj byl za své služby Znojmu obdarován zeměpánem některými statky čítajícími i obec Štětěchy. Cuzkraj by se tak stal prvním držitelem Štětěch. Není vyloučeno, že zmiňovaný Cuzkraj, nebo také Cizkraj, byl členem rodu Ranožírovců, kteří měli v erbu paroh.²⁷¹

Ještě někdy před rokem 1368 držel ves Příbek ze Štětěch a od daného roku byl majitelem vsi uváděn Huk ze Štětěch, který zde zajistil věno své ženě Kláře. Také další majitel Adam ze Štětěch zapsal roku 1378 věno na tvrzi a dvoře své manželce Lunetě. Jedná se o první zmínku o tvrzi, přesto že je zřejmé, že tvrz jako sídlo vladyků ze Štětěch byla vystavěna již dříve. Jeho nástupce Jošt Tluksa z Božejova pak v roce 1386 prodal ves i s dvorem, lesy a veškerým příslušenstvím Petru Hechtovi z Rosic, který sídlil v Heralticích. Štětěchy tak připadly k heraltickému panství.²⁷²

Po Petru Hechtovi z Rosic byla ves i s tvrzí a dvorem ve vlastnictví Jodoka, který měl za manželku Jitku

²⁷⁰ <http://www.shs.shonik.com/shs_historie.html>. poslední aktualizace 4. 8. 2007. [cit. 2007-8-11].

²⁷¹ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 617.

²⁷² PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 616-617.; <http://www.shs.shonik.com/shs_historie.html>. poslední aktualizace 4. 8. 2007. [cit. 2007-8-11].

z Kunštátu. Po něm se stal majitelem vsi Vzňat, ze kterého vyvrcholily spory mezi Hechty a rukštejnskými Valdštejnny. Roku 1408 tedy vpadl Hynek z Valdštějna do Štěměch a tvrz pobořil. Valdštějn v té době vlastnil nejen hrad Rukštejn, na kterém sídlil, ale také hrad Sadek, který byl v roce 1312 rozbořen Janem Lucemburským. Napadení vsi tehdy umožnily četné spory týkající se dělení majetku mezi pět sourozenců. Tvrz byla dalším nástupcem Bernardem Hechtem opět obnovena a společně se vsí byla v držení rodu Hechtů až do jeho vymření v roce 1453. Tehdy byly všechny jeho statky zastaveny králem Jiřím ve prospěch Přemkovi, knížeti Těšínskému.²⁷³

Již v roce 1464 byla tvrz i se vsí prodána Oldřichu z Miličina, který byl věrným stoupencem krále Jiřího. Později se společně s králem účastnil dobývání hradu Cornštějna, za což dostal darem statky heraltického panství i všechn majetek bývalého rodu Hechtů. Král Jiří si tak Miličina značně zavázal a ten byl pak nucen postavit se proti Matyáši Korvínovi. Když tedy počátkem roku 1468 vypravil král Jiří z Poděbrad vojsko proti rakouskému arcivévodovi Fridrichovi III., musel se Oldřich z Miličina zajisté také účastnit. Na stranu císaře se logicky postavil Matyáš Korvín a porážka královského vojska se těžce projevila i na majetku a obyvatelstvu Štěměch. Ves i s tvrzí obsadil Matyášův stoupenec Jindřich z Hradce, jinde také uváděný jako Jindřich Hradský z Telče, kterému byly darovacím listem za pomoc v bojích Štěměchy věnovány. Ostatní statky Miličínů, včetně vsí Heraltic a Opatova, pak byly Matyášovými vojsky vypáleny a obyvatelstvo vyvražděno. Teprve po smrti Matyáše v roce 1491 byly všechny bývalé Oldřichovy statky navraceny do užívání jeho potomkovi Přibíkovi z Miličina, který v té době sídlil v Heralticích.²⁷⁴

²⁷³ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 223-224.; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 280.

²⁷⁴ <http://www.shs.shonik.com/shs_historie.html>. poslední aktualizace 4. 8. 2007. [cit. 2007-8-11].

Přibíkův syn Oldřich z Miličina hned v roce 1505 postoupil tvrz i s příslušenstvím pánům z Valdštějna. V zápise zemských desek se v roce 1505 výslovně uvádí převod tvrze i vsi Štěměchy, což značí, že obě byly plně v užívání a nebyly za válek mezi Jiřím a Korvínem nijak zvlášť poničeny. Bratři Zdenek a Burjan z Valdštějna tak připojili Štěměchy natrvalo k brtnickému panství, čímž asi tvrz ztratila svoji sídelní funkci a byla posléze opuštěna.²⁷⁵

Vybraná literatura:

NEKUDA, V. - UNGER, J.: Hrádky a tvrze na Moravě. Brno 1981, s. 280.

PLAČEK, M.: Hradý a zámky na Moravě a ve Slezsku. Praha 1999, s. 295.

Dostupné prameny:

ZDB, I., s. 132, č. 563.; s. 176, č. 480.; s. 264, č. 205.

ZDB, II., s. 119, č. 215.

P, II., s. 168, č. 674.

²⁷⁵ <http://www.shs.shonik.com/shs_historie.html>. poslední aktualizace 4. 8. 2007. [cit. 2007-8-11].; PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 617.; ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 223-224.

2.16. OSTATNÍ TVRZE NA TŘEBÍČSKU

TVRZ V BABICÍCH

Ves Babice se v písemných pramenech uvádí poprvé v roce 1349, kdy Vilém z Babic prodal půl vsi a patronát místního kostela Křížovníkům s červenou hvězdou sídlícím v Praze. Vilém se záhy začal psát po Bolíkovcích a v roce 1376 zapsal své manželce Ofce na Bolíkovcích také věno. Poplužní dvůr, půl vsi a patronátu v Babicích pak prodal Vznatovi z Jakubova. Jeho zboží bylo silně zadluženo a později bylo zaprodáno znojenským a brněnským Židům. Ti je prodali Jaroslavovi ze Šternberka a ten zase v roce 1415 Jakoubkovi z Oponešic. Veškerý majetek na Babicích se ale v roce 1437 vrátil zpět do rukou potomků původního majitele Viléma z Bolíkovíc.²⁷⁶

Vilémův bratr Ješek z Babic roku 1361 dal jako věno část Babic manželce Markétě, která se později svého věna vzdala ve prospěch svého manžela. Stejný majetek o několik let později vložil Ješek z Babic jako věno manželce svého syna Jana. Druhou polovinu Babic držela v majetku jeho dcera Eliška, která je již v roce 1406 uváděna jako vdova. Ještě téhož roku vzala Eliška do spolku na polovinu Babic i s tvrzí Jana z Vejtmíle i s jeho syny Zikmundem a Janem. Zikmund se pak po Babicích také psal. Následně se majetkové poměry na Babicích začaly řešit přes soudní pře. Nakonec prodala stejnojmenná dcera Eliška z Babic tvrz i s ostatním zbožím Ondřeji Bílému z Jarohněvsi. V roce 1420 vlastnil výše uváděné zboží již Milota z Heršpic a v roce 1447 Jindřich Kladerub, který jej následně prodal Vilémovi z Bolíkovíc. Ale ani u potomka původních majitelů se vlastnictví neohrálo. Již roku 1495 vlastnil tvrz i se vsí a veškerým majetkem Hynek z Bačkovic a po něm jeho potomci Adam z Bačkovic a Anna s manželem Vilémem Kunou z Kunštátu.

²⁷⁶ <<http://www.obecbabice.eu/historie.htm>>. poslední aktualizace 2006. [cit. 2007-7-16].

Tito prodali ves Babice již s pustou tvrzí Vilému Valeckému z Mírova, který jej ihned předal Bohuši Hrubčickému z Čechtína. Čechtínský rod pak držel Babice až do roku 1610, kdy se staly součástí panství na Lesonicích. Tvrz byla v té době dávno zaniklá, k čemuž došlo pravděpodobně někdy v letech 1420 až 1528. Mohlo se tak stát buď za husitských nebo za česko-uherských válek. Žádné stopy se po ní však nedochovaly.²⁷⁷

TVRZ V BATOUCHOVICÍCH

Vesnice Batouchovice je dnes součástí Bochovic, asi 19 km jihozápadně od Velkého Meziříčí. Tvrz i s dvorcem zde byla vybudována někdy před polovinou 14. století, ale písemně se připomíná až v roce 1381. Toho roku Příbek Ostruh z Černčína prodal tvrz, část vesnice a dvora Tomáši Hrbovi ze Rže. Poslední zmínka o tvrzi pochází z roku 1385 a později se už nepřipomíná. Pravděpodobně tedy brzy zanikla a zmizela beze stop.²⁷⁸

TVRZ V BENEDÍNĚ

Ves Benedín u Oslavičky byla jednou z mnoha zaniklých středověkých osad. Nacházela se zhruba 6 km jihozápadně od Velkého Meziříčí. Dodnes je její existence připomínána samotou Benedín.²⁷⁹

Tvrz je doložena roku 1406, kdy se po ní psal vladycký rod z Benedína. Roku 1482 postoupil Ctibor Džbeřík z Hartvíkovic tvrz i s dvorem, se vsí Benedín i částí okolních vsí Chřeptova a Kamenného vladykovi Mikuláši z Jemničky. Později se tyto lokality staly součástí

²⁷⁷ NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 66.; ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 29.; <http://www.obecbabice.eu/historie.htm>. poslední aktualizace 2006. [cit. 2007-7-16].

²⁷⁸ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 30.; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 68.

²⁷⁹ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 30.

Oslavičky a ve stejné době pravděpodobně tvrz i se vsí Benedín zanikly a beze stopy zmizely.²⁸⁰

TVRZ V BOŇOVĚ

O boňovské tvrzi toho mnoho nevíme. V písemných pramenech se sice připomíná roku 1373, později je zmiňována jen vesnice Boňov s dvorem a o tvrzi se již nepíše. Lze tak předpokládat, že následovala osudy jí podobných, a v brzké době z neznámých důvodů zanikla.²⁸¹

TVRZ V CHROUSTOVĚ

Zaniklou ves Chroustov můžeme dnes hledat zřejmě 9 km od Velkého Meziříčí jako součást katastru obce Rudíkova, kterou dnes připomíná jen název trati Chroustov. První zmínku o vsi Chroustově máme z roku 1362 a někdy ve druhé polovině 14. století musela být postavena i tvrz. Ta stávala ještě v roce 1447, ale někdy v pozdějších letech zanikla, protože roku 1464 se uvádí již jako pustá. V té době prodali bratři Oldřich a Jan z Chroustova zbylé tvrziště i se vsí Půtovi Šabartovi z Rudolce. Tvrz nebyla již nikdy obnovena a v době česko-uherských válek byla zničena zcela. Stávala asi v místech bývalé panské zahrady.²⁸²

TVRZ - JEDOV

Vesnice Jedov se nachází 2 km severně od Náměště nad Oslavou a ve 14. a 15. století bývala samostatným zbožím. Tvrz se zde podle půhonných knih brněnských uvádí roku 1480, ale postavena byla již o století dříve, protože jsou na ní psáni členové rodu z Tasova. V letech 1365 až 1381 držel ves i tvrz Tas z Tasova. Jeho nástupce Jan z Tasova

²⁸⁰ NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 68.; ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: c. d., s. 30.

²⁸¹ NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 77.

²⁸² ZEMEK, M.-HOSÁK, L.: c. d., s. 109.; NEKUDA, V.-UNGER, J.: c. d., s. 135.

prodal veškeré zboží v Jedově bratřím Zdeňkovi, Janovi a Petrovi z Libodřic. Roku 1447 veškerý majetek náležel opět k majetku rodu z Tasova. Počátkem 16. století byl Jedov připsán k majetku Jana z Pernštejna, který jej v roce 1522 prodal Václavu z Lomnice. Připojením vsi k náměšťskému panství, což byl samozřejmě důvod k přenesení sídelní funkce jinam, tvrz postupně zanikla.²⁸³ Po tvrzi nezůstaly žádné stopy a nevíme ani jistě, kde stávala.

TVRZ V KNĚŽICÍCH

Podél silnice na Opatov, asi 15 km severozápadně od Třebíče, se nachází renesanční zámek, který byl postaven na místě zaniklé tvrze. Již od počátku 13. století vlastnil ves Kněžici rod Hrutoviců, kteří zde někdy ve 14. století postavili tvrz. Jako první je roku 1222 připomínán Dětrich z Kněžic, jehož syn Hrut se stal roku 1236 znojenským purkrabím a později také znojenským a bítovským komorníkem. Z poloviny 14. století je ve starých pramenech doložen hospodářský dvůr vybudovaný Hrutovici, kterým snad byla myšlena také tvrz. Kněžická tvrz je výslovně uvedena teprve až v roce 1413. Otázka jejího zániku však není dořešena. Jedni se domnívají, že tvrz beze stopy zanikla za česko-uherských válek, protože při připojení vsi k brtnickému panství v roce 1480 se již nezmiňuje. Druzí se přiklánějí k variantě, že na jejím místě byl již někdy v 15. století postaven lovecký zámek nebo byl zámek postaven až koncem 16. století za asistence Valdštejnů.²⁸⁴

²⁸³ NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 142.; ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 117.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=451>>. poslední aktualizace 19. 6. 2007. [cit. 2007-7-16].

²⁸⁴ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 121-122.; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 149.; <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=2907>>. poslední aktualizace 20. 5. 2007. [cit. 2007-7-16].

TVRZ V KOJATÍNĚ

Vesnice Kojatín se nachází 11 km severozápadně od Náměště nad Oslavou a uvádí se poprvé v zakládací listině třebíčského kláštera z doby okolo roku 1104. Samotná tvrz v Kojatíně se připomíná teprve až počátkem 16. století a to jako pustá. Žádné bližší informace o přesné lokalizaci, existenci, ani o její podobě neznáme. Podle M. Zemka je nejpravděpodobnější teorie, že zanikla i se vsí za česko-uherských válek, protože v listině krále Ferdinanda I. z roku 1556 se uvádí pustá i ves Kojatín.²⁸⁵ Uvedenou listinou získal Vratislav z Pernštejna do dědičného vlastnictví třebíčské panství na Židlochovicích. Ves byla někdy začátkem 18. století obnovena, avšak ani tehdy se písemné prameny o tvrzi nezmiňují. Současná ves Kojatín vznikla tedy až počátkem 18. století na přibližně stejném místě jako uvedená středověká ves.²⁸⁶

TVRZ V KOSTNÍKÁCH

Ve vesnici Kostníky, nacházející se 7 km jihovýchodně od Jemnice, se tvrz uvádí poprvé roku 1348. Tehdy na ní sídlil Filip z Kostník, potomek místního vladyckého rodu z Kostník. V urbáři landštejnského panství z roku 1487 je zaznamenáno, že kostnická tvrz je s veškerým příslušenstvím manstvím hradu Frejštejna. Vladycký rod z Kostník si ale udržel vládu na tvrzi až do roku 1492. V tomto roce prodal Jan z Kostník ves i s tvrzí Adamu z Bačkovic a majetek rodu Kostníků se tak stal součástí polického panství. Tvrz samozřejmě brzy ztratila svoji funkci a v roce 1528 se uvádí již jako pustá. Nedochovaly se po ní žádné terénní pozůstatky.²⁸⁷

²⁸⁵ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 122.

²⁸⁶ NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 153.; <<http://www.castles.cz/object.php?oid=456>>. poslední aktualizace 19. 6. 2007. [cit. 2007-7-17].

²⁸⁷ NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 156.; ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 125.

TVRZ V KRAJOVICÍCH

Ves i krajovickou tvrz můžeme najít poblíž Menhratic, obě jsou poprvé v brněnských deskách připomínány až v roce 1409. Podle predikátu Everlina z Krajovic tvrz existovala už ve 14. století. V té době ji i se vsí Kuneš z Menhartic prodal Jiřímu Menspekovi, který je o několik let později prodal Ondřeji Tluksovi. V roce 1511 se pak tvrz i ves Krajovice uvádějí jako pusté, je tedy nasnadě, že zanikly obě v průběhu česko-uherských válek.²⁸⁸

TVRZ V LITOVANECH

Okrouhlý půdorys tvrze o průměru 50 m je zachycen na mapě stabilního katastru z roku 1825. Tento údaj snad čítá tvrziště včetně příkopů, obytná plocha tvrze by pak měla obvyklých 20 m. Dnes bychom jádro zmizelé tvrze hledali vcelku marně, protože je zastavěno novými obytnými budovami. Lze jej lokalizovat na okraj svahu jižně od místního rybníka.²⁸⁹

Ves Litovany se poprvé uvádí v predikátu Miloty v roce 1338, kdy jeho rod sídlil na tvrzi. Ta se připomíná poprvé až roku 1373 jako majetek Ctibora z Litovan. Roku 1385 ji jeho nástupce Jan z Litovan prodal s veškerým zbožím na vsi Janu z Vejtmíle. Po zbytek 14. století byla ves Litovany rozdělena na nespočet menších dílů náležejících cizí drobné šlechtě. Jedním z nich byl zbojník Vilém Sudlice z Litovan, který se po smrti Jana z Vejtmíle usadil přímo na tvrzi. O tvrz přišel teprve až po neúspěšném vpádu na hrad Cimburk, který patřil Čeňkovi z Drahotuš. Ten pohnal spor k soudu, který rozhodl roku 1408 o převodu tvrze v Litovanech do Čeňkova majetku jako náhradu za utrpěné škody. Ten ji v zápětí prodal Vilémovi z Potštejna. Následně se tvrz dostala opět do rukou

²⁸⁸ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 126.; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 162.

²⁸⁹ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 354-355.

původního místního rodu. Tvrz tak vlastnil nejprve Jíra a Mikšík z Litovan a potom Jan z Litovan. Po jeho smrti dostal ves do rukou Volfart ze Žerůtek, který se na ní usadil. Roku 1493 připadl celý majetek i s tvrzí Hynku z Bačkovic a dál už se zprávy o majetku na Litovanech ztrácejí. V polovině 16. století pak připojil Jan Zelený z Řičan zboží ke krhovskému statku a tvrz postupně beze stop zanikla.²⁹⁰

TVRZ V LOVČOVICÍCH

Tvrz v Lovčovicích se připomíná v roce 1360 jako majetek blízkého rodu. Již v roce 1365 ji Nevhlas z Oponešic i s veškerým zbožím na vsi prodal Martinkovi z Libosvár. Koncem 14. století byla snad již pustá, ale později byla asi opět obnovena. Koncem 15. století se stala součástí polického panství, ale v roce 1528 je připomínána opět jako pustá. Bližší místo lokace není zcela zřejmé, protože se po tvrzi nedochovaly žádné terénní pozůstatky.²⁹¹

TVRZ V MENHARTICÍCH

Také o tvrzi v Menharticích písemné prameny příliš neprozrazují. Tvrz se zde uvádí v letech 1392 až 1412, ale o její bližší lokaci nebo podobě nemáme zprávy.²⁹²

TVRZ V MIKULOVICÍCH

První zmínka o tvrzi v Mikulovicích pochází z roku 1351, kdy na ní sídlil Vilém z Mikulovic. V držení vladyckého rodu z Mikulovic byla až do roku 1464 a v pozdějších letech o ní nejsou žádné zprávy. Terénní pozůstatky po tvrzi se nezachovaly. Samotná ves Mikulovice

²⁹⁰ PLAČEK, M.: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, zámků a tvrzí. Praha 2001, s. 355.; ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 145.; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 182.

²⁹¹ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 146.; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 184.

²⁹² NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 191.

byla od poloviny 16. století součástí sádeckého panství. Je tudíž pravděpodobné, že tvrz zanikla nejpozději za česko-uherských válek. M. Zemek se naopak domnívá, že mohla zaniknout již za válek husitských, což je ale s ohledem na zprávu z roku 1464 nepravděpodobné.²⁹³

TVRZ V OKARCI

Okarecká tvrz stávala přímo v centru stejnojmenné obce asi 5 km západně od Náměště nad Oslavou. Na jejím místě byl v pozdějších dobách postaven panský dvůr, takže bližší průzkum lokality není možný. Není vyloučeno, že se zbytky jejích zdí nemohly stát součástí později postavených hospodářských budov. Tvrz zcela zanikla a bez detailního stavebně-historického průzkumu nelze podobu tvrže blíže určit.²⁹⁴

Od počátku 12. století vlastnil ves Okarec třebíčský benediktinský klášter, od kterého koupil ve 14. století ves vladycký rod později psaný po Okarci. V letech 1349 až 1376 je tedy na Okarci psán Ondřej z Okarce, přestože přímé zmínky o tvrzi neexistují. Někdy na přelomu 14. a 15. století okarecký rod vymřel po meči a zboží ve vsi přešlo na jejich nejbližší příbuzné, vladyky z Pyšela. Tvrz se blíže připomíná jen roku 1446. V průběhu 15. století se ves i s příslušenstvím stala majetkem dalších spřízněných rodů z Říčan a Valeckých z Mírova, kteří ale zboží dále postoupili. V roce 1556 tak Oldřich z Lomnice připojil ves Okarec s veškerým dalším majetkem rodu Valeckých z Mírova k náměšťskému panství. Okarecká tvrz zajisté ztratila svůj hlavní význam a zanikla.²⁹⁵

²⁹³ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 156.; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 192.

²⁹⁴ NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 224.; < <http://www.castles.cz/object.php?oid=204>>. poslední aktualizace 19. 6. 2007. [cit. 2007-7-17].

²⁹⁵ < <http://www.castles.cz/object.php?oid=204&pg=2>>. poslední aktualizace 19. 6. 2007. [cit. 2007-7-18].; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 224.; ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 180.

TVRZ V OPATOVĚ

Tvrz v Opatově se uvádí v zemských deskách pouze roku 1416. V tomto roce místní vladycký rod z tvrze odcházel, takže samotná tvrz byla vybudována ještě ve druhé polovině 14. století příslušníky rodu z Opatova. Ves byla již roku 1481 připojena k brtnickému panství, takže můžeme předpokládat, že buď sama zpustla v závislosti na ztrátě své funkce, a nebo byla zničena za česko-uherských válek. Protože o ní není žádné další zmínky, zanikla asi zcela beze stopy.²⁹⁶

TVRZ V PETROVICÍCH

Dnešní ves Petrovice můžeme ve starých písemných pramenech najít pod názvem Petrovce. Od 14. století byla lénem pánů z Lipé, sídlili zde však také manové hradu Rukštejna. Tvrz je zde připomínána až koncem 14. století, ale doložitelné zprávy jsou až z roku 1434. Tehdy se po Petrovicích píše Zikmund zvaný Beránek z Petrovic a později také Višňovští z Petrovic, kteří měli erb s kohoutem na štítě. Zatímco M. Zemek uvádí, že tvrz zanikla za husitských válek,²⁹⁷ V. Nekuda připomíná ještě záznam z roku 1499, kdy byly Petrovice i s tvrzí připojeny k brtnickému panství. Následně poté asi zanikla.²⁹⁸

TVRZ V POZDATÍNĚ

Pozdatínská tvrz stávala s největší pravděpodobností nad vsí v místech, kde je dnes postavena myslivna. Ves se nachází asi 9 km severozápadně od Náměště nad Oslavou a připomíná se v zemských deskách někdy v letech 1418 až 1556. Protože se do současnosti nedochovaly žádné

²⁹⁶ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 181.; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 229.

²⁹⁷ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 192.

²⁹⁸ NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 235.

terénní pozůstatky, nemůžeme určit přesné umístění, ani její podobu.²⁹⁹

Tvrz v Pozďatíně byla samozřejmě sídlem místních vladyků z Pozďatína, ale existence vsi se s jistými pochybami klade už někdy do 12. století. První písemná zpráva pochází z roku 1358, kdy v Pozďatíně sídlil vladyka Vaněk, pocházející z domácího rodu. Roku 1376 byl statek prodán Michkovi ze Sedlce, později se zde ale opět píše Ondřej z Pozďatína. Jeho vdova Kateřina pak prodala roku 1418 ves Janovi z Bohušic, který se do Pozďatína přestěhoval a po vsi se i psal. Právě někdy v polovině 14. století byla ve vsi postavena tvrz, avšak písemný doklad o její existenci pochází až z roku 1458 právě jako majetek Jana z Bohušic. Po jeho smrti byl statek prodán pánům z Vojslavic, kteří ves drželi až do roku 1497. Ještě téhož roku byla ves i s tvrzí a blízkými vesnicemi Vlčatínem, Hroznatínem a Bochovicemi prodána Zikmundovi Valeckému z Mírova.

Další informace o tvrzi jsou až z roku 1556, kdy ji Burian Osovský z Doubravice prodal i se vsí Oldřichovi z Lomnice. Záhy na to byla ves připojena k náměšťskému panství a tvrz brzy na to zanikla. Přesnou příčinu a dobu zániku tvrže neznáme.³⁰⁰

TVRZ V TŘEBENICÍCH

Snad nejméně informací lze získat o tvrzi v Třebenicích, jejíž existence se připomíná v letech 1368 až 1547. Nelze však s jistotou určit, zda v roce 1547 byla již pustá a nebo zanikla až v následujících letech.³⁰¹

²⁹⁹ <http://www.castles.cz/object.php?oid=457>. poslední aktualizace 19. 6. 2007. [cit. 2007-7-21].; NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 244.

³⁰⁰ ZEMEK, M.–HOSÁK, L.: c. d., s. 196.; <http://www.castles.cz/object.php?oid=457>. poslední aktualizace 19. 6. 2007. [cit. 2007-7-21].

³⁰¹ NEKUDA, V.–UNGER, J.: c. d., s. 288.

TVRZ VE VRANÍNĚ

Podobně jako u mnohých jiných také o tvrzi ve Vraníně nemáme mnoho informací. Tvrz byla určitě osídlena v letech 1416 až 1448, o jejím dalším osudu víme pramálo. Další dvě zmínky z roku 1536 a 1545 o ní hovoří již jako o pusté.³⁰²

TVRZ V ZAŠOVICÍCH

Vesnice Zašovice zanikla někdy v průběhu 15. století. Lze tedy předpokládat, že nejpozději s ní zanikla také tvrz. Přímé písemné prameny sice nemáme, ale po tvrzi se zachovaly zřetelné památky na návsi zaniklé osady. Tvrziště s mohutným náspem a kruhovým valem společně se základy domů dokládají situaci v zaniklé osadě Zašovice více než jednoznačně.³⁰³

³⁰² Tamtéž, s. 318.

³⁰³ Tamtéž, s. 321-322.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zabývala otázkou opevněných sídel drobné šlechty na jihozápadní Moravě, která jsem podrobila jednoznačným kritériím. Jednalo se o výběr staveb, které zanikly nejpozději v průběhu 16. století a nebyly již obnoveny ani jinak přestavovány v novém, renesančním stylu. Vytvořila jsem tak soupis celkem 48 staveb, které se nacházejí na území třebíčského a znojenského kraje. Na základě studia odborné literatury, písemných pramenů a také studia jednotlivých staveb, jsem mohla rozlišit charakteristické znaky, společné všem hrádkům a tvrzím. Přesto však nezměrná variabilita stavebního vývoje společně s malým množstvím provedených výzkumů na těchto lokalitách neumožňuje vytvořit jednotnou typologickou řadu odpovídající všem stavbám.

První řešenou otázkou bylo rozčlenit obsah a také rozsah pojmu opevněné sídlo, kterým jsou v širším slova smyslu chápány především hrady a tvrze. Vždy se jednalo o stavby, které vznikaly z vůle vládnoucí vrstvy středověké společnosti, a splňovaly správní, sídelní a v některých případech také obrannou funkci. Termínem hrad je myšleno opevněné sídlo velkých rozměrů, situované na vyvýšeném a často málo přístupném návrší, izolované od okolního osídlení. Tvrz je naopak drobnější sídlo závislé na vesnici a jejím hospodářském zázemí, přestože si může vyhledávat situačně odlišný terén na vyvýšeném místě. Ve většině případů se nalézá přímo v blízkosti vesnice, od které je odděleno jen jednoduchým opevněním nebo příkopem. Z architektonické a situační stránky jsou však opevněná sídla natolik variabilní, že u některých z nich není možné rozhodnout, ke kterému typu je lze přiřadit. Pro tuto specifickou skupinu sídel byl původně vytvořen pojem sídla přechodného typu, který byl ale ve 40. letech 19. století nahrazen I. L. Červinkou termínem hrádek. Jedná se tedy

o sídla, nacházející se mimo zástavbu vesnice na vyvýšených a méně dostupných místech podobně jako hrady, přesto se charakterem a velikostí podobají spíše tvrzím. Z těchto forem opevněných sídel jsem se zaměřila především na tvrze, které byly prozatím nejméně zkoumány a zmiňovány.

Podoba tvrze byla původně ustálena jako sídlo kruhového nebo čtvercového půdorysu, obehnané příkopem s vnějším valem z vytěženého materiálu. Uvnitř areálu se nacházely několikapatrové stavby, popřípadě i další nezbytné hospodářské budovy. Centrální postavení často zaujímal hranolová věž, která byla ve většině případech obytná. Rozměry vnitřního areálu se pohybovaly obvykle kolem 30 m, šířky příkopů průměrně něco mezi 8 až 10 m. Tvrze se vždy nacházely v intravilánu vesnice, tzn. přímo v zástavbě nebo na okraji, popřípadě v její bezpečnostní zóně. Svým charakterem byla závislá na hospodářském zázemí vesnice. Z námi sledovaných lokalit se většina vyskytovala právě v bezpečnostní zóně nebo na vyvýšených místech při okraji vesnice. Přímo v zástavbě vsi se tvrze vyskytují zcela výjimečně.

U opevněných sídel drobné šlechtě můžeme sledovat určitý architektonický vývoj. U chronologicky starších rozlišujeme uspořádání objektů a zástavby v rámci centrální situace nebo situace obvodové. Tyto se ale vyskytují až v pozdějším období. Pro všechny typy však platila stejná pravidla. Byla stavěna tak, aby vyhovovala co nejvíce jejich základním funkcím. Z hlediska tvrze to byla především funkce hospodářsko-správní. Na základě malého množství výzkumů uskutečněných na Moravě ale není možné vytvořit spolehlivou typologii, která by odpovídala všem formám sídel. P. Chotěbor mezi nimi rozeznával především stavby obdélných půdorysů s převážně obytnou funkcí zahrnující i obytné hranolové věže jako nejdůležitější budovu sídla, dále hranolové věže menšího půdorysu s obytnou i obrannou funkcí, válcové věže nebo bašty

sloužící výlučně k obraně a hranolové věžové brány. Z námi sledovaných sídel nejpočetnější skupina odpovídá variantě první, kdy měla věž jednak výhradně obytnou funkci a většinou zabírala centrální místo uvnitř opevněného areálu. Ostatní skupiny se na jihozápadní Moravě vyskytují spíše v kombinaci s jinými prvky.

Určitý chronologický vývoj můžeme sledovat také v půdorysném uspořádání tvrzí. Zatímco dříve se vyskytovala nejčastěji sídla v podobě centrálních obytných věží na obvodu čtvercové zástavby, kolem poloviny 14. století se začínají stále častěji objevovat půdorysy pravidelného lichoběžníkovitého tvaru s několikařílným palácem, jehož základna zabírá celou jednu délku ohrazení. V průběhu celého 14. století jsou centrální pozice obytných budov postupně nahrazovány obvodovou zástavbou a od počátku 15. století je pro nová opevněná sídla charakteristický obdélný půdorys. Na skupině námi sledovaných sídel se potvrdilo pravidlo, že okrouhlé a oválné půdorysné tvary drobných opevněných sídel byly využívány v jejich počátečních fázích, zatímco později se uplatňovalo spíše uspořádání čtvercové nebo obdélné. Protože většina vybraných sídel byla postavena ke konci 13. nebo v průběhu 14. století, zcela převládají opevnění s kruhovým nebo oválným půdorysem. Půdorys pravoúhlý je tedy výjimečný, ale můžeme jej zmínit např. u půdorysného uspořádání tvrze ve Mstěnicích. Ale ani tyto závěry nemusí být pravidlem, neboť sídla se vždy musela především přizpůsobit okolnímu terénu. Tím se vytváří množství variant, které se projevují zvláště ve stavebním uspořádání uvnitř opevnění. Neustále se ale projevuje tendence o pravidelné uspořádání stavební podoby, která se plně projevila až na počátku 16. století.

V otázce výběru vhodného terénu byly v počátcích ke stavbě sídel více využívány nížinné oblasti, což však z hlediska obrany nebylo výhodné. Byly proto vyhledávány více chráněné lokace. Ve vztahu k terénu tedy můžeme říci,

že převládají lokality ve výšinné poloze, nejčastěji na ostrožně kvůli přirozeně chráněnému terénu, na skalních útvarech nebo alespoň na vyvýšeném místě nad vsí. I zde můžeme spatřit jisté pravidelné tendence týkající se závislosti stavební podoby tvrže na terénu. Všeobecně je platné pravidlo, že tvrže nacházející se v rovinatých a nížinných oblastech mají pravidelný oválný nebo čtvercový půdorys. Stavěny byly obvykle v blízkosti potoků, soutoků řek nebo v bažinatých oblastech, kde mohly hodnotně využít všech přírodních výhod k ochraně sídla. V těchto případech byly tvrže situovány do nejnižších míst lokality, jako tomu bylo například u tvrzí v Dašovicích a Štěměchách. Klasické vodní tvrže se však v oblasti jihozápadní Moravy vyskytují zcela výjimečně. Mnohem častější tedy bylo opevnění situované na vyvýšených polohách, pro které byl charakteristický nepravidelný půdorys přizpůsobený terénním nerovnostem.

Závěr je tedy takový, že v průběhu vývoje drobných opevněných sídel docházelo vlivem kombinování jednotlivých prvků a typů půdorysného uspořádání k nepřebernému množství stavebních variant. Zatímco z počátku můžeme sledovat jisté zákonitosti, s přicházejícím 15. stoletím se vyskytuje stále více nových prvků libovolně se projevujících v situačním rozložení objektů. Z hlediska architektonické výstavby došlo naopak k jistému zpravidelnění a ustálení stavebního jádra na palác, hradbu a věž s dalšími nezbytnými hospodářskými objekty. Snaha najít určité zákonitosti v roztrídění a typologii byla velmi komplikovaná především skutečností, že většina z vybraných drobných opevněných sídel je v současnosti zcela zaniklá a nedochovaly se po nich kromě několika zásahů v terénu téměř žádné stopy. Přesto doufám, že se mi podařilo definovat alespoň základní charakteristiky jejich vývoje v závislosti na uvedených faktorech.